

2022-01

þý š Å À Á^{1 ± 0} ì – © Ä · ¼ ± , · ´ 1⁰ Ä ± Ä ç Á⁻
þý Ä ç μ^{0 0} Á μ ¼ - Â Ä · Â - ½ É ã · Â

þý Å Á À Å Á © , · ½ μ » ì À ·

þý œ μ Ä ± Ä Ä Å Ç^{1 ± 0} ì Á ð³ Á ± ¼ ¼ ± ™ Ä Ä ç Á⁻ ± Â , £ Ç ç » © š ç^{1 ½} É ½^{1 0} î ½ • Á¹ Ä Ä · ¼ î ½ , μ μ
þý ´ ½ , Á É À¹ Ä Ä^{1 0} î ½ £ À ç Á¹ î ½ , ± ½ μ À¹ Ä Ä © ¼¹ ç • μ → À ç »¹ Â → Æ ç Á

<http://hdl.handle.net/11728/12428>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΝΕΑΠΟΛΙΣ ΠΑΦΟΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ
ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
**«Κυπριακό Ζήτημα, η δικτατορία και το εκκρεμές της
ένωσης»**

της
Πηνελόπη Πυρπυρή.

Υπεύθυνος καθηγητής: Ιακωβίδης Κυριάκος.

Πάφος, Ιανουάριος, 2022.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως κι αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 2/2/2023 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος): Κυριάκος Ιακωβίδης.

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Αντώνης Κλάψης.

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Μάριος Ευρυβιάδης.

Δήλωση αυθεντικότητας:

Η Πηνελόπη Πυρπυρή, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Κυπριακό Ζήτημα, η δικτατορία και το εκκρεμές της ένωσης», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας κι όλες οι πηγές, που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία, όπου χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Η Δηλούσα

*Αφιερωμένη στους δικούς μου
ανθρώπους που πίστευαν σε μένα
στην οικογένειά μου
στο Βασίλη
στη Νικόλ.*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.

ABSTRACT.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ.

1.0. ΟΙ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΖΥΡΙΧΗΣ ΚΑΙ ΛΟΝΔΙΝΟΥ.....	ΣΕΛ.10
1.1. Ο ΑΝΕΝΔΟΤΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ 1961.....	ΣΕΛ.11
1.2. Η ΚΑΤΑΘΕΣΗ ΤΩΝ ΔΕΚΑΤΡΙΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ.....	ΣΕΛ.14
1.3. Η ΠΕΝΤΑΜΕΡΗΣ ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ.....	ΣΕΛ.15
1.4. ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ.....	ΣΕΛ.16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.

2.0. Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ.....	ΣΕΛ.17
2.1. Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΓΚΑΛΟ ΠΛΑΖΑ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΗΝΩΜΕΝΑ ΕΘΝΗ.....	ΣΕΛ.18
2.2. ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΑΤΣΕΕΣΟΝ.....	ΣΕΛ.19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ.

3.0. ΕΠΙΒΟΛΗ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ.....	ΣΕΛ.21
3.1. ΖΗΤΗΜΑ ΚΟΦΙΝΟΥ.....	ΣΕΛ.23
3.2. Η ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ.....	ΣΕΛ.24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.

4.0. Ο ΕΡΧΟΜΟΣ ΤΟΥ ΓΡΙΒΑ ΚΑΙ Η ΕΟΚΑ Β'.....	ΣΕΛ.25
4.1. ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ.....	ΣΕΛ.27
4.2. Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ.....	ΣΕΛ.28
4.2.1. Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ Μ.Δ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ.....	ΣΕΛ.29
4.2.2. Η ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ.....	ΣΕΛ.29
4.2.3. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ.....	ΣΕΛ.30

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.

5.0. Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ «ΕΠΙΚΑΙΡΑ».....ΣΕΛ.32

5.1.ΧΟΥΝΤΑ-ΜΑΚΑΡΙΟΣ: ΤΙ ΙΣΧΥΕΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ;.....ΣΕΛ.33

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται το διαχρονικό και άλυτο χαρακτήρα του Κυπριακού Ζητήματος. Η κομβική θέση του νησιού, αποτέλεσε τον πρωταρχικό παράγοντα για επίδοξους κατακτητές-λαούς, οι οποίοι επιδίωκαν την κυριαρχία τους στο νησί. Σημαντικές ένοπλες προσπάθειες διεξήχθησαν, με σκοπό την απελευθέρωση της Κύπρου, την αυτονομία της και τη διεκδίκηση της ένωσής της με την Ελλάδα, μια μακρόχρονη προσπάθεια, στην οποία πρωτοστάτησε ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ'. Η δράση του και οι διπλωματικές του αποφάσεις καθόρισαν την ιστορία της Κύπρου και συνεπώς την πορεία της ένωσης.

Η διπλωματική εργασία χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια. Στα κεφάλαια αυτά με χρονολογική σειρά εντοπίζονται και παρουσιάζονται τα ιστορικά και πολιτικά γεγονότα, τα οποία επηρέασαν σε καθοριστικό βαθμό, το Κυπριακό ζήτημα. Επιπροσθέτως, σε καθένα από τα κεφάλαια αυτά, αποδίδεται με τη χρήση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών, το θεωρητικό πλαίσιο και οι αντίστοιχες στρατηγικές επιλογές των εκάστοτε πολιτικών προσωπικοτήτων, με αώτερο στόχο την επίτευξη προσωπικών επιδιώξεων.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναφέρω πολιτικές διπλωματικές κινήσεις, οι οποίες απέτυχαν στην εύρεση μιας κοινής γραμμής και ευρύτερα στην επίλυση του κυπριακού, όπως οι συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου και η πενταμερής διάσκεψη του Λονδίνου. Η αποτυχία των κινήσεων αυτών, οδήγησε το ζήτημα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, με αποτέλεσμα τη σύσταση ειρηνευτικού σώματος για την ασφάλεια της νήσου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται λόγος για την αποστολή ελληνικής μεραρχίας στην Κύπρο για την προστασία της από την τουρκική απειλή. Στη συνέχεια θα αναφερθώ στο μεσολαβητή Γκάλο Πλάζα και στην εμπεριστατωμένη έκθεσή του, η οποία, όμως απορρίφθηκε. Στο ίδιο κεφάλαιο, συνοπτικά θα καταγραφούν τα σχέδια Άτσεσον, τα οποία παρά την έντονη προσπάθεια του Ντην Άτσεσον, δεν κατόρθωσαν να πείσουν τις δυο κοινότητες.

Στο τρίτο κεφάλαιο, θα παρουσιάσω την εκτόνωση της κρίσης, την εμφάνιση της Χούντας στην Ελλάδα, καθώς και το ζήτημα Κοφίνου, το οποίο αποτέλεσε το βασικό αίτιο για την ένταση στις σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας. Επιπλέον, θα καταγράψω τους παράγοντες, οι οποίες οδήγησαν στην απομάκρυνση της ελληνικής μεραρχίας από την Κύπρο, αφήνοντάς την ανοχύρωτη και εντελώς απροστάτευτη απέναντι στην τουρκική απειλή.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, αναφέρεται η δράση του συνταγματάρχη Γρίβα με τη σύσταση της τρομοκρατικής του οργάνωσης με την επωνυμία ΕΟΚΑ Β'. Καθώς πλέον, είχε επικρατήσει το δικτατορικό καθεστώς, πρωταρχικός στόχος τους, ήταν η απομάκρυνση ή και η θανάτωση του αρχιεπισκόπου Μακαρίου, καθώς αποτελούσε εμπόδιο στα σχέδιά τους. Επίσης, στο κεφάλαιο αυτό, αναφέρεται η πρώτη και η δεύτερη οριστική εισβολή της Τουρκίας. Το νησί πλέον, αβοήθητο υπέκυψε στη μεγαλομανία της Τουρκίας.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο, έχω σκοπό να καταγράψω την εικόνα του αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', ο οποίος αποτέλεσε μια από τις σημαντικότερες προσωπικότητες στην ιστορία της Κύπρου. Η καταγραφή της προσωπικότητάς και της δράσης του, θα προκύψει από τη μελέτη κυρίως πρωτογενούς υλικού, συγκεκριμένα, οπτικοακουστικού υλικού και συμπληρωματικά από τη μελέτη συγκεκριμένων εφημερίδων της εποχής, όπως η «Μακεδονία» και «Το Βήμα». Επιπλέον, θα αντλήσω πληροφορίες από τα «Επίκαιρα», μια μορφή προπαγάνδας, η οποία επικράτησε σ' ολόκληρη την ελληνική

επικράτεια από το 1954, με την προσφυγή του Κυπριακού στον ΟΗΕ, έως το 1974 με την τουρκική εισβολή. Τα «*Ελληνικά Επίκαιρα*», αποτελούσαν δεκάλεπτες ταινίες ενημερωτικού χαρακτήρα, οι οποίες παράγονταν κατά κύριο λόγο από κρατικές υπηρεσίες, (κατά τεκμήριο του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβερνήσεως). Αποτελούσαν ισχυρό προπαγανδιστικό μέσο και προβάλλονταν ανά τακτά χρονικά διαστήματα.

ABSTRACT.

This thesis deals with the timeless and unresolved nature of the Cyprus Issue. The pivotal position of the island was the primary factor for would-be conquerors-peoples, who sought their sovereignty on the island. Important armed efforts were carried out, with the aim of liberating Cyprus, its autonomy and claiming its union with Greece, a long-term effort, in which Archbishop Makarios III took the lead. His action and his diplomatic decisions determined the history of Cyprus and therefore the course of the union.

The thesis is divided into five chapters. In these chapters, in chronological order, the historical and political events, which influenced the Cyprus issue to a decisive degree, are identified and presented. In addition, in each of these chapters, using primary and secondary sources, the theoretical framework and the corresponding strategic choices of the respective political personalities are attributed, with the ultimate goal of achieving personal goals.

In the first chapter, I will mention political diplomatic movements, which failed to find a common line and more broadly to resolve the Cyprus issue, such as the Zurich and London agreements and the London five-party conference. The failure of these movements led the issue to the UN Security Council, resulting in the establishment of a peacekeeping body for the security of the island.

In the second chapter, there is talk of sending a Greek division to Cyprus to protect it from the Turkish threat. Next, I will refer to the mediator Gallo Plaza and his detailed report, which, however, was rejected. In the same chapter, the Acheson plans will be briefly recorded, which despite the intense effort of Dean Acheson, failed to convince the two communities.

In the third chapter, I will present the de-escalation of the crisis, the emergence of the Junta in Greece, as well as the Cofinou issue, which was the main cause of the tension in Greece-Turkey relations. Furthermore, I will list the factors which led to the withdrawal of the Greek division from Cyprus, leaving it unfortified and completely unprotected against the Turkish threat.

In the fourth chapter, the action of colonel Grivas with the establishment of his terrorist organization under the name EOKA B' is mentioned. As the dictatorial regime had now prevailed, their primary goal was the removal or even the death of Archbishop Makarios, as he was an obstacle to their plans. Also, in this chapter, the first and the second definitive invasion of Turkey are mentioned. The island now, helpless, succumbed to the megalomania of Turkey.

In the fifth and last chapter, I intend to record the image of Archbishop Makarios III, who was one of the most important personalities in the history of Cyprus. The recording of his personality and actions will result from the study of mainly primary material, specifically, audio-visual material and additionally from the study of specific newspapers of the time, such as "Macedonia" and "To Vima". In addition, I will draw information from "Epikaira", a form of propaganda, which prevailed throughout the Greek territory from 1954, with the Cypriot appeal to the UN, until 1974 with the Turkish invasion. The "Hellenic Current Affairs" were ten-minute films of an informative nature, which were mainly produced by government agencies (according to the presumption of the Ministry of the Presidency of the Government). They were a powerful propaganda tool and were aired at regular intervals.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.0. ΟΙ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΖΥΡΙΧΗΣ ΚΑΙ ΛΟΝΔΙΝΟΥ.

Στις αρχές του Δεκεμβρίου του 1958, η κατάσταση γύρω από το Κυπριακό ζήτημα ήταν απογοητευτική. Την ίδια χρονιά, εφόσον προηγήθηκε η παραίτηση του Άντονυ Ήντεν, αναλαμβάνει την εξουσία ο Χάρολντ Μακμίλλαν. Η μεταβολή αυτή, προκαλεί ραγδαίες εξελίξεις στη διαχείριση του Κυπριακού, καθώς, πλέον, η Βρετανία απαιτεί μια η δύο στρατιωτικές βάσεις στο νησί. Εμφανίζεται, έτσι, το «Σχέδιο Μακμίλλαν», το οποίο απορρίφθηκε αμέσως από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, αλλά υιοθετήθηκε από την Τουρκία. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ωστόσο, υιοθετεί ένα καθεστώς ανεξαρτησίας εγγυημένης από τον ΟΗΕ, που όμως σταμάτησε με την παρέμβαση των ΗΠΑ.¹

Ωστόσο, η Τουρκία, βρισκόταν σε κρίσιμη κατάσταση, καθώς είχε προηγηθεί η κατάρρευση του ιρακινού καθεστώτος το καλοκαίρι του 1958 και δεν ήθελε να επιδεινώσει περισσότερο τις σχέσεις της με την Ελλάδα. Έτσι, προσπαθεί να κρατήσει λιγότερο αδιάλλακτη στάση στο θέμα του Κυπριακού.

Η προσέγγιση Ελλάδας-Τουρκίας πραγματοποιήθηκε, αρχικά, στη Νέα Υόρκη κι έπειτα στο Παρίσι. Εκεί, οι υπουργοί Εξωτερικών των δύο χωρών, Ευάγγελος Αβέρωφ και Φατίν Ζορλού, αντάλλαξαν απόψεις περί διχοτόμησης. Το Φεβρουάριο του 1959, οι δύο χώρες καταφθάνουν στη Ζυρίχη, καθώς είχαν φτάσει στο ενδεχόμενο συμφωνίας. Η διάσκεψη διήρκησε από τις 5 έως τις 11 Φεβρουαρίου και σ' αυτή συμμετείχαν ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο Τούρκος ομόλογός του Αντνάν Μεντερές, καθώς και οι υπουργοί Εξωτερικών των δύο χωρών. Παρότι φαινόταν πως υπήρχαν κοινά σημεία μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας περί ένωσης, στη διάσκεψη εμφανίστηκαν πολλές διαφορές, καθώς αντιλαμβάνονταν με διαφορετικό τρόπο το ζήτημα περί καθεστώτος της Κύπρου.

Η τουρκική πλευρά, πίεζε σε σημαντικό βαθμό για τη δημιουργία στρατιωτικής βάσης στο νησί. Τελικά, συμφωνήθηκε στη Ζυρίχη, μέσω της «Συνθήκης Συμμαχίας», η ίδρυση κοινού στρατηγείου, το οποίο, θα αποτελούταν από δυνάμεις και των δύο χωρών. Μολονότι, η συμφωνία επέτρεπε την ίδρυση ενιαίου κυπριακού κράτους, απαγόρευε αυστηρώς τη διχοτόμηση και την ένωση. Μέσω της «Συνθήκης Εγγυήσεως», Ελλάδα, Τουρκία και Βρετανία εγγυήθηκαν στην Κύπρο την ανεξαρτησία της, την εδαφική της ακεραιότητα και το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας.

1. Frank Hoffmeister, "Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan And EU Accession", Επιμέλεια Frank Hoffmeister, Koninklijke Brill NV, Leiden 2006, σ. 4.
https://books.google.gr/books?id=LZXbg3ZwwGoC&pg=PA1&hl=el&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false (Πρόσβαση στις 28-12-2022)

Στη Ζυρίχη, επίσης συμφωνήθηκε η «Βασική Διάρθρωση», δηλαδή, οι βασικές διατάξεις του Συντάγματος. Πλέον, το νησί είχε προεδρικό πολίτευμα, με Ελληνοκύπριο Πρόεδρο και Τουρκοκύπριο Αντιπρόεδρο, οι οποίοι είχαν το δικαίωμα αρνησικυρίας σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, ασφάλειας και άμυνας.

Το Φεβρουάριο του 1959, πραγματοποιείται η διάσκεψη στο Λονδίνο, στην οποία συμμετέχουν εκ μέρους της ελληνικής πλευράς ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Φαζίλ Κιουτσούκ εκ μέρους της τουρκικής. Η Βρετανία, συμφώνησε με τις συμφωνίες της Ζυρίχης, με τον όρο πως θα ήταν υπό την κυριαρχία και τον έλεγχο της οι δύο στρατιωτικές βάσεις της Δεκελείας και του Ακρωτηρίου. Οι αρχηγοί των τριών χωρών θεωρούσαν πως η διάσκεψη στο Λονδίνο επικύρωνε τις συμφωνίες της Ζυρίχης, αλλά ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος εναντιώνεται, καθώς τις αποδέχεται ως θέμα συζήτησης, αλλά έπρεπε να αναθεωρηθούν κάποια σημεία.²

Οι συμφωνίες αυτές, στόχευσαν στην ίδρυση ενός «ανεξάρτητου και κυρίαρχου κράτους». Στην ουσία όμως και στην αντίληψη των συμβαλλόμενων χωρών, το νησί μόνο ανεξάρτητο δεν θα ήταν. Η Συνθήκη Εγγύησης (Μ.Βρετανία- Ελλάδα- Τουρκία), καθώς και η Συνθήκη Συμμαχίας (Κύπρος- Ελλάδα- Τουρκία), κείμενα με συνταγματική ισχύ, περιόριζε τη νεοσύστατη Κυπριακή Δημοκρατία και ανάγκαζε να είναι αποκλειστικά υποτελής απέναντι στις τρεις Εγγυήτριες Δυνάμεις.

Συμπερασματικά, δεν είχε κανένα δικαίωμα ελεύθερης εκδήλωσης εσωτερικής η και εξωτερικής πολιτικής.³

1.1. Ο «ΑΝΕΝΔΟΤΟΣ ΑΓΩΝΑΣ» ΤΟΥ 1961.

Η περίοδος μετά τις εκλογές του 1961, χαρακτηρίστηκε από αμφιβολία και δυσπιστία σχετικά με το αποτέλεσμα, από τις παρατάξεις του Κέντρου και της Αριστεράς.

Απώτερος στόχος μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων ήταν, η ανατροπή της κυβέρνησης και η επανάληψη εκλογών. Η κίνηση αυτή αποτελούσε μια αντιπολιτευτική τακτική του «ανένδοτου αγώνα», όπως ονομάστηκε από τον Γεώργιο Παπανδρέου, εναντίον του εκλογικού πραξικοπήματος.

Στις 20 Σεπτεμβρίου 1961, ανακοινώθηκε η δημιουργία του κομματικού σχηματισμού «Ένωσις Κέντρου» (ΕΚ), θέτοντας έτσι, ένα προσωρινό τέλος στο σύνολο διενέξεων μεταξύ των στελεχών του κέντρου. Έτσι, στο πολιτικό προσκήνιο πρωταγωνιστεί, για πρώτη φορά, ένα σύνολο τριών παρατάξεων, στις οποίες το κέντρο, διαφαίνεται να κυριαρχεί στον «αντιδεξιό πόλο».⁴

2. Αναστασία Γιάγκου, 'Οι Συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου', *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 15 Μαρτίου 2015, ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΑΠΟ:

https://www.academia.edu/11633512/%CE%9F%CE%B9_%CE%A3%CF%85%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B5%CF%82_%CE%96%CF%85%CF%81%CE%AF%CF%87%CE%B7%CF%82_%CE%9B%CE%BF%CE%BD%CE%B4%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%85_%CE%95%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%9A%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%AE_15_3_2015 .
(Πρόσβαση στις 28-12-2022)

3. Γ.Πεσμαζόγλου, *Το χρονικόν της ζωής μου(1889-1979)*, Εκδόσεις Πέλασγος, Αθήνα 1979, σελ.445-453.

4. Χρήστος Χρηστίδης, *Ανένδοτος αγώνας, Η Ένωση Κέντρου ενώπιον της ρήξης 1961-1963*, Θεσσαλονίκη 2018, σελ.19.

Το Κέντρο επιδίωκε την επίτευξη της ενοποίησης μεταξύ των παρατάξεων της Ε.Ρ.Ε και της Ε.Δ.Α, εξασφαλίζοντας την παράλληλη στήριξη των ΗΠΑ. Απώτερος στόχος της Ε.Κ. ήταν η επίτευξη ενός ενιαίου και ισχυρού κεντρώου πολιτικού σχηματισμού, ο οποίος θα μπορούσε να παραγκωνίσει τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης της Ε.Δ.Α.⁵

Η εκλογική νίκη του Κωνσταντίνου Καραμανλή, το 1961, θεωρήθηκε προϊόν νοθείας και βίας από τον ηττημένο Παπανδρέου. Η αμφισβήτηση των εκλογικών αποτελεσμάτων αποτελούσε συχνή προδικτατορική τακτική, αλλά η ανακοίνωση «ανένδοτου αγώνα» για την ανατροπή κυβέρνησης εκλεγμένης με δημοκρατικές διαδικασίες, αποτέλεσε πρωτοφανές δεδομένο. Η Ε.Κ. διατήρησε αρνητική στάση, όχι μόνο προς το Στέμμα, το οποίο θεωρούσε υπεύθυνο για τη νοθεία των αποτελεσμάτων, αλλά αρνήθηκε επιπλέον την ορκωμοσία των εκλεγμένων βουλευτών της.⁶ Για την Ε.Κ, ο Ανένδοτος Αγώνας ήταν μια αντιπολιτευτική τακτική, η οποία εστίαζε στη μεταβολή των πολιτικών δεδομένων, όπως είχαν εδραιωθεί με τη συντριπτική επικράτηση της Συντηρητικής παράταξης και γενικότερα, στην κατάληψη εξουσίας, με 'αθέμιτα' μέσα.

Η αξιωματική αντιπολίτευση, με τον πολιτικοκοινωνικό της χαρακτήρα, επιδίωξε την επάνοδο του Κέντρου στην εξουσία, απέναντι στις άλλες παρατάξεις και στην κατοχύρωση της ενδοπαραταξιακής της ενότητας στον πολύπαθο πολιτικό χώρο της Δεξιάς κι Αριστεράς.⁷

Η στάση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, απέναντι στον ανένδοτο αγώνα, μπορεί να διακριθεί σε τρεις φάσεις. Η πρώτη φάση περιλαμβάνει τη χρονική περίοδο 1961 έως το φθινόπωρο του 1962, σύμφωνα με την οποία ο πρωθυπουργός εστίασε την πολιτική του δράση, στην υλοποίηση του κυβερνητικού προγράμματος. Η δεύτερη φάση ξεκινά το φθινόπωρο του 1962, με τον Καραμανλή να επιδιώκει τη διεξαγωγή πρόωρων εκλογών, με σκοπό την περιθωριοποίηση του ανένδοτου. Μια κίνηση, η οποία έληξε άδοξα, με αποτέλεσμα τον εξαναγκασμό του σε παραίτηση στις 11 Ιουνίου 1963. Η τρίτη και τελευταία φάση, σχετίζεται με τη διαδοχή κυβέρνησης Πιπινέλη και λήγει με τη διεξαγωγή νέων εκλογών στις 3 Νοεμβρίου 1963.⁸

Η κατάσταση, γρήγορα οξύνθηκε με τη διαμάχη του ανένδοτου και της Ε.Ρ.Ε. και την άρνηση του Παπανδρέου να αναγνωρίσει τη νομιμότητα της κυβέρνησης. Ξεκινούν έτσι διαδηλώσεις και μαζικές κινητοποιήσεις στο χώρο του κέντρου και της αριστεράς. Ο Παπανδρέου, εκμεταλλευόμενος τις πολιτικές συγκρούσεις, αποδίδει τις ευθύνες στην κυβέρνηση Καραμανλή, αλλά και στα Ανάκτορα. Επιπλέον, δε διστάζει να κατηγορήσει ως ηθικό αυτουργό τον πρωθυπουργό για τη δολοφονία του βουλευτή της Ε.Δ.Α, Γρηγόρη Λαμπράκη από παρακρατικούς. Η δολοφονία αυτή, αποτελεί μια 'κίνηση δικαίωσης' του ανένδοτου κατά του παρακράτους και αποτελεί το βασικό επιχείρημα του βασιλιά στην τελική σύγκρουση με τον Καραμανλή, τον Ιούνιο του 1963, το οποίο θα τον απαλλάξει από τον «ενοχλητικό πρωθυπουργό».⁹

5. *ΤΟ ΒΗΜΑ*, Πέμπτη 21 Σεπτεμβρίου 1961.

6. Κ. Παπαρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, National Geographic, ΤΟΜΟΣ 25, 1922-1967, σελ.193

7. Χρήστος Χρηστίδης, ο.π., σελ.15

8. Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον 20^ο αιώνα*, Διεθνές επιστημονικό συνέδριο Ζάππειο Μέγαρο 5-9 Ιουνίου 2007, Τόμος Α', σελ.142.

9. 2 Νοεμβρίου 1963, Καραμανλής; *Αρχείο*, Τόμος 6, σελ.95.

Την ίδια εποχή, δημιουργείται ρήξη και αυξανόμενη τριβή στις σχέσεις του πρωθυπουργού με τα ανάκτορα, με αποτέλεσμα την παραίτηση του Καραμανλή στις 11 Ιουνίου 1963. Βασικοί λόγοι της παραίτησής του, ωστόσο, ήταν αρχικά, ένα εθιμοτυπικό ταξίδι του βασιλικού ζευγαριού στο Λονδίνο, καθώς και η πρωτοβουλία του πρωθυπουργού για συνταγματική αναθεώρηση της εκτελεστικής εξουσίας, τη στιγμή που ο Σοφοκλής Βενιζέλος, στόχευε στη συνεργασία των δύο μεγάλων κομμάτων, χωρίς να συμπεριλάβει τους ηγέτες τους.¹⁰

Καθώς υπέβαλλε την παραίτησή του, ο πρωθυπουργός εισηγήθηκε νέες εκλογές με πλειοψηφικό σύστημα και με αυστηρή υπηρεσιακή κυβέρνηση. Έτσι, στις 17 Ιουνίου 1963, ο βασιλιάς αναθέτει στον υπουργό Π. Πιπινέλη την εντολή κυβέρνησης και ο Καραμανλής καταφεύγει στη Ζυρίχη. Στη διοίκηση της Ε.Ρ.Ε. τοποθέτησε τον Π. Κανελλόπουλο, Κ. Ροδόπουλο και τον Π. Παπαληγούρα.¹¹

Σε γενικές γραμμές, ο ανένδοτος αγώνας επέτυχε τους στόχους του. Κατόρθωσε να επιδείξει την αδυναμία του Κωνσταντίνου να επιτύχει τα αναπτυξιακά του σχέδια με τα μέσα που διέθετε, γεγονός που χαρακτήριζε την κυβέρνησή του όχι μόνο παράνομη, αλλά κι ανίκανη. Στη συνέχεια, κατόρθωσε να επιτύχει την απομόνωση του πρωθυπουργού, με την παραίτησή και την απόδρασή του στην Ελβετία. Πολιτικά και ηθικά του δημιούργησε ένα είδος φθοράς, γεγονός που επιβεβαιώνεται με τις δηλώσεις του αντιπροέδρου των ΗΠΑ, Τζόνσον, κατά την παραμονή του στην Ελλάδα, το Σεπτέμβριο του 1962. Ο Παπανδρέου σε συνάντηση με τον Τζόνσον, χαρακτηρίζει την κυβέρνηση του Καραμανλή «παράνομη», γεγονός που οδηγεί τον αντιπρόεδρο σε προειδοποιητική έκκληση στον βασιλιά Παύλο για ανατροπή του πολιτεύματος.¹²

«Νομίζω ότι η ευπρέπεια εις έναν τόπο όπου κυριαρχούν η απρέπεια και η αδικία, καταντά αφέλεια διεθνώς επικίνδυνος.»¹³

Στην παραπάνω φράση του πολιτικού, είναι φανερή η απογοήτευσή του, καθώς αντιμετώπισε τις συνέπειες του ανένδοτου σε πολιτικό και ηθικό επίπεδο. Η αποσταθεροποίησή του, θεωρήθηκε προσωπική του αποτυχία κι όχι κρίση σε εθνικό επίπεδο. Βασικό λάθος του, ήταν πως υποτίμησε τη δράση του ανένδοτου, καθώς και την τακτική και την επιθετικότητα του Παπανδρέου, ο οποίος με τη βοήθεια του Τύπου και του βασιλιά κατόρθωσαν να απαλλαγούν από έναν ικανότατο πολιτικό. Η Ε.Κ. με σκοπό την άμεση άνοδο στην εξουσία, κατέφυγε σε αθέμιτα μέσα, προκειμένου να επιτύχει την περιθωριοποίηση του πρωθυπουργού. Η αδυσώπητη πολιτική δράση του ανένδοτου, απομάκρυνε από την εξουσία τον Κ.Καραμανλή, και έθεσε τέλος στην οικονομική ανόρθωση, στην κοινωνική ανάπτυξη και στην πολιτική σταθερότητα, τις οποίες πρόσβευε, καθ' όλη τη διάρκεια της πολιτικής του θητείας.

10. Γ. Βούλγαρης, Ηλ. Νικολακόπουλος, Σ. Ρίζα, Τ. Σακελλαρόπουλος, Ι. Στεφανίδης, *Ελληνική πολιτική ιστορία 1950-2004*, Αθήνα 2009, σελ.12-13.

11. Ιστορία των Ελλήνων, *Η Σύγχρονη Ελλάδα 1944-1974*, τόμος 17, εκδόσεις Δομή, σελ 377.

12. 1 Σεπτεμβρίου 1962, *Καραμανλής: Αρχείο*, τόμος 5, σελ. 452.

13. Άλληλογραφία Καραμανλή-Πιπινέλη, 8-15 Σεπτεμβρίου 1963, *Καραμανλής: Αρχείο*, Τόμος 6, σελ.66.

1.2. Η ΚΑΤΑΘΕΣΗ ΤΩΝ ΔΕΚΑΤΡΙΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ.

Η υπογραφή των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου, αποτέλεσε μια απλή προσωρινή διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος. Ωστόσο, το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, ήταν δυσλειτουργικό και έτσι τα νέο κράτος αντιμετώπιζε προβλήματα σε όλους τους τομείς. Ως πιο δυσλειτουργικό σημείο του συντάγματος, θεωρήθηκε το δικαίωμα οριστικής αρνησικυρίας, με την άσκηση του οποίου ακυρωνόταν η λήψη οποιασδήποτε απόφασης στους εκάστοτε τομείς.

Το Νοέμβριο του 1963, ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος, πρόεδρος της Κύπρου, υποβάλει υπόμνημα ως προς τον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο Φαζίλ Κιουτσούκ και ως προς τους πρωθυπουργούς των τριών εγγυητριών δυνάμεων, με σκοπό την αναθεώρηση ορισμένων άρθρων του συντάγματος του 1960. Οι προτάσεις περί αναθεώρησης ονομάστηκαν: «Δεκατρία σημεία του Μακαρίου».¹⁴

Η υποβολή των προτάσεων του Μακαρίου στόχευαν στην καλύτερη λειτουργία του συντάγματος, σχετικά με τη φορολογία, με τις δημόσιες υπηρεσίες και το σώμα του Κυπριακού Στρατού, στα οποία υστερούσε. Η αναθεώρηση, θα προκαλούσε την ομαλή λειτουργία και ανάπτυξη του κράτους. Τα δεκατρία σημεία του Μακαρίου αφορούσαν:

1. Ακύρωση του δικαιώματος της αρνησικυρίας.
2. Αναπλήρωση του Προέδρου από τον Αντιπρόεδρο σε περίπτωση απουσίας του πρώτου, ή αδυναμίας να ασκήσει τα καθήκοντά του.
3. Εκλογή του Έλληνα Προέδρου και του Τούρκου Αντιπροέδρου από το σύνολο των μελών της Βουλής και όχι από τοις ομοεθνείς τους.
4. Ο Αντιπρόεδρος της Βουλής Αντιπροσώπων, να μπορεί να αναπληρώσει τη θέση του Προέδρου σε περίπτωση αδυναμίας η απουσίας.
5. Τα σχετικά άρθρα με ξεχωριστές πλειοψηφίες για ψήφιση μερικών νόμων καταργήθηκαν.
6. Καθιέρωση κοινών δήμων.
7. Ενοποίηση κοινών αρχών.
8. Κατάργηση διαχωρισμού σωμάτων ασφαλείας σε σώμα αστυνομίας και χωροφυλακής.
9. Νόμος θα καθορίζει την αριθμητική δύναμη των δυνάμεων ασφαλείας και αμύνης.
10. Τροποποίηση της αναλογίας συμμετοχής Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στις δημόσιες υπηρεσίες και στα σώματα ασφαλείας, με βάση την πραγματική αναλογία των αντίστοιχων πληθυσμών του νησιού.
11. Μείωση των μελών της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας από 10 σε 5.
12. Όλες οι αποφάσεις της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας να λαμβάνονται με τη διαδικασία της πλειοψηφίας.
13. Κατάργηση της ελληνικής κοινοτικής συνελεύσεως.¹⁵

Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος θεωρούσε πως η στήριξη της Βρετανίας και των ΗΠΑ, θα λειτουργούσαν ανασταλτικά σε πιθανή ένοπλη σύγκρουση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Επίσης, θεωρούσε πως θα μπορούσε να αποτραπεί μια πιθανή παρέμβαση της Σοβιετικής Ένωσης σε μια υπόθεση, η οποία αφορούσε δυο συμμαχικά μέλη του ΝΑΤΟ, στο χώρο της ανατολικής Μεσογείου.

14. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ.150-153.

15. Ίεροδιακόνου Λεόντιος, *Το Κυπριακό Πρόβλημα (Πορεία προς τη χρεοκοπία)*, Αθήνα 1970, σελ.374-375.

Κάποιες από τις διατάξεις ενίσχυαν την πλευρά των Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι όμως δεν ήταν διατεθειμένοι να διαπραγματευτούν καμία από τις διατάξεις του συντάγματος.

Ο Μακάριος, αντιμετώπιζε την τροποποίηση του συντάγματος ως μοναδική λύση για την Κυπριακή Δημοκρατία. Ωστόσο οι προσδοκίες του δεν καρποφόρησαν, καθώς η στήριξη της Βρετανίας ήταν αδύναμη.¹⁶

Η ιστορία απέδειξε πως η κατάθεση των 13 σημείων ήταν μια λανθασμένη κίνηση, η οποία απορρίφθηκε από τους Τουρκοκυπρίους, καθώς θεωρήθηκε «εντελώς απαράδεκτο». Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε πως επιτάχυνε τις αιματηρές εξελίξεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων, με τα επεισόδια του Δεκεμβρίου του 1963, τα οποία έπληξαν όλο το νησί.¹⁷

1.3.Η ΠΕΝΤΑΜΕΡΗΣ ΔΙΑΚΕΨΗ ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ.

Στις 15 Ιανουαρίου 1964, η Βρετανία αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να συγκαλέσει διάσκεψη στο Λονδίνο, με σκοπό τη διευθέτηση των ζητημάτων περί λειτουργίας του καθεστώτος. Στην πενταμερή αυτή διάσκεψη συμμετέχουν η Ελλάδα, η Τουρκία, καθώς και ένας εκπρόσωπος από την εκάστοτε κοινότητα. Ανώτερος στόχος τους, να αντιμετωπιστεί η χαώδης κατάσταση μετά τις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963 και να βρεθεί μια συμβιβαστική λύση στα θέματα, τα οποία τους απασχολούσαν. Στη Διάσκεψη δεν κλήθηκε η Κυπριακή Δημοκρατία.

Σχετικά με την ελληνοκυπριακή πλευρά, ζήτησε τροποποίηση του συντάγματος κι επιπρόσθετα ζήτησε να γίνει η Κύπρος ένα ανεξάρτητο κράτος με καθεστώς αυτοκυβέρνησης. Από την άλλη πλευρά, οι Τουρκοκύπριοι, αναλογιζόμενοι την πολιτική και διοικητική διάρθρωση, ζήτησαν να γίνει μεταφορά της κοινότητάς τους σε μια ή δύο περιοχές κι αντίστοιχα να γίνει μεταφορά των Ελληνοκυπρίων σε άλλες, έτσι ώστε να επιτευχθεί η σχετική ομοιογένεια. Επιπλέον, ζητούσαν τη δημιουργία νέου ομόσπονδου κράτους. Υπολογίζεται, πως η μεταφορά αυτή πληθυσμών, θα απαιτούσε τη μετακίνηση 45.000 Τουρκοκυπρίων και 35.000 Ελληνοκυπρίων.

Κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης, εκπονήθηκε σχέδιο από τη Βρετανία και τις ΗΠΑ, το οποίο απέβλεπε στην ουσιαστική κατάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, καθώς και στη διασφάλιση των συμφερόντων τους. Κατά τη Βρετανία, η λύση που θα πρόεκυπτε, θα έπρεπε να περιλαμβάνει τη χρήση των δύο βρετανικών βάσεων στην Κύπρο, καθώς και την ένταξη του νησιού στο ΝΑΤΟ.¹⁸

Η διάσκεψη απέτυχε στη διευθέτηση των προβλημάτων και στην επίλυση της κρίσης του 1963, αλλά προκάλεσε την εκτόνωση της κρίσης. Έτσι, η Βρετανία στις 15 Φεβρουαρίου 1964, καταφεύγει στο Συμβούλιο Ασφαλείας, με σκοπό την προσφυγή της Κυπριακής Δημοκρατίας στον ΟΗΕ.

16. Άγγελος Χρυσοστόμου, Τα «13 σημεία του Μακαρίου», Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Αθήνα 2017, στο <https://www.kathimerini.gr/world/859860/ta-13-simeia-toy-makarioy/> (Πρόσβαση στις 10 Ιανουαρίου 2023).

17. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ. 152-153.

18. Δημήτρης Μπίτσιος, *Κρίσιμες ώρες*, ΕΣΤΙΑ, Αθήνα 1981, σελ. 144.

Παράλληλα, η Κύπρος, επιδίωκε ψήφισμα, με το οποίο θα ακύρωνε τη Συνθήκη Εγγυήσεως, σε περίπτωση που η Τουρκία συνέχιζε να απειλεί τα εδάφη και την ανεξαρτησία της. Ωστόσο, δεν κατόρθωσε να επιτύχει αυτό το σχέδιο της.¹⁹

1.4. ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Μετά την αποτυχία της Διάσκεψης, η Βρετανία καταφεύγει στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Με την κίνηση αυτή, επιδίωξε να ισχυροποιήσει τη θέση της, λαμβάνοντας πρωτοβουλίες για το κυπριακό ζήτημα. Επιπλέον, ήθελε να υπάρχει ένα δικό της κείμενο, το οποίο έδινε βάση στις διακοινοτικές συγκρούσεις κι όχι στην περίπτωση τουρκικής εισβολής. Η Βρετανία, αντιμετώπισε απειλητικά την προσφυγή της Λευκωσίας στον ΟΗΕ, καθώς τα κράτη υπό σοβιετική ηγεσία είχαν τεράστια δύναμη.²⁰

Το Μάρτιο του 1964, με το ψήφισμα 186/1964, ο ΟΗΕ αποδέχεται τη νομιμότητα της κυπριακής κυβέρνησης. Την καλεί να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό των διακοινοτικών συγκρούσεων και την θέτει υπεύθυνη για την αποκατάσταση του νόμου και της τάξης στο νησί.

Επιπλέον, ο ΟΗΕ ζητά τη δημιουργία ειρηνευτικού σώματος, με σκοπό τη διατήρηση ασφάλειας του νησιού σε περίπτωση επανάληψης των γεγονότων του 1963. Η ειρηνευτική δύναμη ονομάστηκε UNFIGYP και ήταν αρμόδια για τη διατήρηση των ισορροπιών στο νησί, κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Με την πειθώ και όχι με τη χρήση βίας θα εξασφάλιζε τη διατήρηση του “status quo” της Κυπριακής Δημοκρατίας. Θα κατέφευγε στη βία, μόνο σε περίπτωση επίθεσης στις δυνάμεις της, με σκοπό την απόσυρσή τους.²¹ Το άρθρο 7 του Ψηφίσματος, όριζε έναν διαμεσολαβητή από τον Γενικό Γραμματέα σε συνεργασία με τις εγγυήτριες δυνάμεις και τις δύο κοινότητες του νησιού, με αποστολή την ειρηνική αντιμετώπιση και διευθέτηση των θεμάτων. Η αμοιβή του και τα ποσά των εξόδων του, θα καλυπτόταν από τον ΟΗΕ, όπως αναφερόταν στο όγδοο άρθρο του ψηφίσματος.²²

Το Ψήφισμα, εξ’ αρχής είχε δυσαρεστήσει την Τουρκία, καθώς απέρριπτε το ενδεχόμενο της νομιμοποίησης του Κυπριακής Δημοκρατίας. Σχετικά με τη Βρετανία, αντικαταστάθηκε ο διαμεσολαβητής- ρόλος ανάμεσα στις δύο κοινότητες του νησιού, σε περίπτωση αναταραχών, καθώς ο ρόλος της υποκαθίσταται από το ειρηνευτικό σώμα.²³

19. Γλαύκος Κληρίδης, *Η Κατάθεσή μου*, Εκδόσεις ΑΛΗΘΕΙΑ, Αθήνα 1988, τόμος 1, σελ. 327-328

20. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π.,σελ.160.

21. Γιάννος Κρανιδιώτης, *Το Κυπριακό Πρόβλημα, Η ανάμειξη του ΟΗΕ και οι ξένες επεμβάσεις στην Κύπρο 1960-1974*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984, σελ.92-93.

22. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, ΨΗΦΙΣΜΑ 186/1964 στο [https://www.pio.gov.cy/%CF%88%CE%AE%CF%86%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BI-186-\(1964\).html](https://www.pio.gov.cy/%CF%88%CE%AE%CF%86%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BI-186-(1964).html) Πρόσβαση 10 Ιανουαρίου 2023.

23. Άγγελος Μ. Συρίγος, «Το κυπριακό στο Συμβούλιο Ασφαλείας, *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Αθήνα 2016, στο <https://www.kathimerini.gr/866956/article/epikairothta/kosmos/to-kypriako-sto-symvolylio-asfaleias>

Πρόσβαση: 10 Ιανουαρίου 2023.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.

Σχέδια περί μεσολάβησης των κοινοτήτων με ευρύτερο στόχο την πολυπόθητη ένωση.

2.0. Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ

Από το Νοέμβριο του 1963, καθώς ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος κατέθεσε τα «δεκατρία σημεία», με σκοπό την αναθεώρηση του συντάγματος, παρατηρήθηκε εκτόνωση της διακοινοτικής κρίσης και αύξηση του κινδύνου για τουρκικές ένοπλες εισβολές στο νησί. Από τον επόμενο, ήδη μήνα τουρκικά πολεμικά αεροσκάφη εμφανίζονται στη Λευκωσία και τουρκικός στόλος απειλούσε το θαλάσσιο χώρο ανάμεσα από Κύπρο και Μικρά Ασία. Η Ελλάδα, φοβούμενη την πιθανότητα τουρκικής εισβολής καταφεύγει στην ίδρυση του Ειδικού Μικτού Επιτελείου Κύπρου και λίγους μήνες αργότερα στην ίδρυση στρατιωτικού σώματος με την ονομασία «Εθνική Φρουρά». Η κυβέρνηση Γεωργίου Παπανδρέου (σε συνεργασία με τον υπουργό Εθνικής Αμύνης, Πέτρο Γαρουφαλιά), φοβούμενος την τουρκική απειλή, στέλνει στην Κύπρο στρατιωτικό σώμα από 8.500 άνδρες, που έμεινε γνωστό ως «μεραρχία».²⁴

Ωστόσο, το νησί παρέμενε ακόμη ευάλωτο, καθώς η μεραρχία δεν είχε αεροπορική κάλυψη και την καθιστούσε «μονάδα αυτοκτονίας».²⁵

Η μεταφορά της μεραρχίας στην Κύπρο, πραγματοποιήθηκε άτυπα. Η Βρετανία και οι ΗΠΑ, τη θεωρούσαν κίνηση διασφάλισης των δυτικών συμφερόντων. Η Αμερική δεν έβλεπε το σώμα στρατού ως ελληνικό στοιχείο, αλλά το αντιμετώπιζε ως νατοϊκό. Σύμφωνα με τον στενό συνεργάτη του Παπανδρέου, Νίκο Δεληπέτρο, οι ΗΠΑ όχι μόνο συμφωνούσαν με τη μεταφορά της μεραρχίας, αλλά είχαν συμβουλευτεί την ελληνική κυβέρνηση να την υλοποιήσει.²⁶ Η αποδοχή αυτή, από πλευράς των ΗΠΑ εξυπηρετούσε προσωπικές ανησυχίες, οι οποίες σχετίζονταν με τον Μακάριο. Ο Μακάριος, λίγους μήνες νωρίτερα, κατά τη Διάσκεψη του Λονδίνου, απέρριψε την πιθανότητα αποστολής νατοϊκών δυνάμεων για την υπεράσπιση του νησιού, διεθνοποιώντας το ζήτημα στον ΟΗΕ και δίνοντας την ευκαιρία στη Σοβιετική Ένωση να συμμετέχει σε υποθέσεις οι οποίες σχετίζονταν με τους συμμάχους της, στην ανατολική Μεσόγειο. Η κίνηση αυτή του Μακαρίου, έδωσε την εντύπωση στις ΗΠΑ, πως η Κύπρος θα μπορούσε να περάσει στον έλεγχο των Σοβιετικών. Έτσι, αφενός παρεμποδιζόταν η νατοϊκή λύση κι αφετέρου οι Τούρκοι δεν μπορούσαν να εισβάλλουν στο νησί.²⁷ Συνεπώς, η δράση της μεραρχίας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ανασταλτική και κατευναστική, μέσα σε μια περίοδο αναταραχών και ένοπλων ελληνοτουρκικών επιθέσεων.

24. Πέτρος Γαρουφαλιάς, *Ελλάς και Κύπρος*, Εκδόσεις Μπεργαδή, Αθήνα 1982, σελ.116.

25. Μ. Αλεξανδράκης, Β. Θεοδωρόπουλος, Ε. Λαγάκος, *Το Κυπριακό 1950-1974, (μια ενδοσκοπήση)*, Εκδόσεις Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα 1987, σελ.102.

26. Νίκος Δεληπέτρος, *Αποφάσιμα να μιλήσω*, ΕΣΤΙΑ, Αθήνα 1988, σελ.115.

27. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ.162-163.

2.1. Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΓΚΑΛΟ ΠΛΑΖΑ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΗΝΩΜΕΝΑ ΕΘΝΗ.

Το Ψήφισμα 186/1964, προέβλεπε το διορισμό μεσολαβητή από τον ΟΗΕ, αρμόδιο για τα κυπριακά θέματα. Μετά το θάνατο του πρώτου μεσολαβητή, Σακάρι Τουομιόγια στις 9 Σεπτεμβρίου 1964, νέος μεσολαβητής ορίζεται ο πρώην Πρόεδρος του Ισημερινού, Γκάλο Πλάζα. Η έκθεσή του (26 Μαρτίου 1965) προς τα Ηνωμένα Έθνη, αποτέλεσε μια από τις πιο λεπτομερείς και εμπειριστατωμένες μελέτες γύρω από το Κυπριακό, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί μετά τις διακοινοτικές ταραχές του 1963. Ο Πλάζα, ασχολήθηκε εκτενώς με την ενδοκυπριακή υπόθεση, με τις διατάξεις του συντάγματος, με τον διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων και με την αποστρατικοποίηση του νησιού. Τάχθηκε υπέρ της διασφάλισης των ατομικών και μειονοτικών δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων και των Ελληνοκυπρίων και στήριζε το ενωτικό όραμα του νησιού. Σε δηλώσεις του ανέφερε, πως η Κύπρος είναι ένα ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος, το οποίο θα μπορούσε να ενωθεί με κάποιο άλλο. Οι προτάσεις τους απορρίφθηκαν από την τουρκική πλευρά, καθώς θεωρήθηκαν φιλελληνικές. Ωστόσο, η έκθεσή του, κατόρθωσε να επηρεάσει καθοριστικά τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, η οποία με τη σειρά της, υπερψήφισε το Ψήφισμα 2077 (XX) της 18^{ης} Δεκεμβρίου 1965, το οποίο παραμέριζε διπλωματικά την Τουρκία.²⁸

Από το Σεπτέμβριο του 1964 έως το Μάρτιο του 1965, ο Γκάλο αναζήτησε την προώθηση μιας ειρηνικής λύσης στη διευθέτηση των ζητημάτων, με συχνές συναντήσεις με τους εκπροσώπους και των δύο κοινοτήτων, καθώς πίστευε πως η λύση ήταν η επανέναρξη των άμεσων συνομιλιών μεταξύ των δύο κοινοτήτων.²⁹ Αρχικά, η έκθεσή του εστιάζει στην ανάγκη για ανεξαρτησία, αυτοδιάθεση και ειρηνική συνύπαρξη. Ο μεσολαβητής, κατά τη διάρκεια των συναντήσεών του με τις δύο κοινότητες του νησιού, καταλήγει στο συμπέρασμα πως και οι δύο πλευρές επιθυμούν την ένωση για διαφορετικούς λόγους. Η ελληνοκυπριακή πλευρά αποζητούσε την αυτοδιάθεση, την ανεξαρτησία και την ένωση. Αντίθετα, η τουρκοκυπριακή πλευρά απέρριπτε την ένωση με κάθε τρόπο, καθώς η επίτευξη της ένωσης θα ισοδυναμούσε για την Τουρκία, με τη δημιουργία ενός κράτους σε τρίτη δύναμη. Συνεπώς η προοπτική της ελληνοκυπριακής ένωσης, ήταν το σημείο τριβής μεταξύ των δύο κοινοτήτων

Σχετικά με τη δομή της πολιτείας, ο Γκάλο ασχολείται με το γεωγραφικό διαχωρισμό των κοινοτήτων. Η τουρκοκυπριακή πλευρά απαιτούσε το διαχωρισμό και την τοποθέτηση των ομοεθνών σε μία η δύο περιοχές. Με την αναγκαστική μετακίνηση θα επιτυχανόταν η αρμονική συνύπαρξη. Ο Γκάλο, θεωρούσε την αναγκαστική μετακίνηση απαράδεκτο στοιχείο, καθώς θα επιτυχανόταν μόνο με τη χρήση βίας. Επίσης, ο μεσολαβητής, ασχολήθηκε με την προστασία των ατομικών και μειονοτικών δικαιωμάτων των πολιτών. Θεωρούσε, πως η διασφάλιση του πληθυσμού έναντι στις διακρίσεις, καθώς και ορισμένες διεθνείς εγγυήσεις θα έθεταν τέλος στην καχυποψία, που επικρατούσε μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Για να εμποδίσει την επικράτηση της μιας, εις βάρος της άλλης, ο Γκάλο πρότεινε το διορισμό ενός αξιωματούχου των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος σε συνεργασία με συμβούλους θα ήταν υπεύθυνος για τη διασφάλιση των ειρηνικών σχέσεων μεταξύ των κοινοτήτων του νησιού.³⁰

28. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ.183

29. Αικατερίνη Α. Βαμβακούση, *Προληπτική Διπλωματία και το Κυπριακό Ζήτημα – Η Συμβολή των Ηνωμένων Εθνών*, (Διπλωματική εργασία), Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, σελ 34-36.

30. Γιάννος Κρανιδιώτης, ο.π., σελ. 118-121.

Μελετώντας τις ελληνοκυπριακές θέσεις, αντιλαμβάνεται πως το Σύνταγμα, είχε επιβληθεί με τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου και παραχωρούσε περισσότερα δικαιώματα στους Τουρκοκυπρίους, μετατρέποντάς τους από πληθυσμιακή μειονότητα σε κοινότητα. Υποστήριζε την τροποποίησή του, η και την κατάργησή του, καθώς δεν απέβλεπε στη διασφάλιση των δικαιωμάτων των πολιτών κι επέτρεπε τις διακρίσεις.

Συμπερασματικά, θεωρούσε πως για να διασφαλιστεί η αρμονική συμβίωση μεταξύ των δύο κοινοτήτων, θα έπρεπε να τους αντιμετωπίζουν ως σύνολο και όχι ως διαφορετικές κοινότητες.³¹ Ωστόσο, η μεσολάβηση Πλάζα απέτυχε. Ως λόγους της αποτυχίας του θα παραθέσουμε την έντονη απόρριψη των προτάσεων του από την Τουρκία, καθώς και την εμφάνιση νέων μεσολαβητικών προτάσεων (Σχέδια Άτσεσον), τα οποία στόχευαν στην απομάκρυνση του κυπριακού ζητήματος από τον ΟΗΕ. Παρά την αποτυχία του, η Έκθεσή του, συγκαταλέγεται στις πιο εμπειριστατωμένες αναλύσεις για το Κυπριακό Ζήτημα.

2.2. ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΑΤΣΕΣΟΝ.

Η εκλογική νίκη του Γ. Παπανδρέου στις εκλογές του 1964, ενθουσίασε τις ΗΠΑ, καθώς προσδοκούσαν πως ο σχηματισμός μιας ισχυρής κυβέρνησης στην Ελλάδα, θα έλεγχε τον αρχιεπίσκοπο. Τον Ιούνιο του 1964, ο πρωθυπουργός των ΗΠΑ, Τζόνσον, καλεί στην Ουάσινγκτον τον Παπανδρέου και τον Τούρκο πρωθυπουργό, Ισμέτ Ινονού. Εκεί, διεξάγονται ξεχωριστές συνομιλίες, με θέμα τις διμερείς ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις για το κυπριακό ζήτημα.

Η συνάντηση Παπανδρέου- Τζόνσον διεξήχθη σε ιδιαίτερα εχθρικό κλίμα.³² Οι πιέσεις των ΗΠΑ και της Βρετανίας, έπεισαν τον Γ. Παπανδρέου να δεχθούν το καλοκαίρι του 1964, έμμεσες μυστικές διαπραγματεύσεις στη Γενεύη μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, υπό την κάλυψη του ΟΗΕ. Ωστόσο, διαμεσολαβητής στις διαπραγματεύσεις ήταν ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών (επί Τρούμαν), Ντην Άτσεσον.³³

Κατά τη διάρκεια των συνομιλιών του 1964, ο Αμερικανός διαμεσολαβητής κατέθεσε μια σειρά από τρία σχέδια, τα οποία έμειναν στην ιστορία με την ονομασία «Σχέδιο Άτσεσον».³⁴ Στη Γενεύη, οι διαπραγματεύσεις αποτέλεσαν ένα συγκερασμό ελληνικών και τουρκικών θέσεων, με παράλληλη σύνδεση στις αμυντικές ανάγκες των κοινοτήτων. Απώτερος σκοπός ήταν η ελληνοκυπριακή ένωση, με παράλληλη μονιμοποίηση τουρκικού τμήματος στρατού στη βάση της χερσονήσου Καρπασίας (περίπου το 11% της συνολικής έκτασης του νησιού) και νατοποίηση της Κύπρου. Το πρώτο προέβλεπε πλήρη κυριαρχία της χερσονήσου, ενώ το δεύτερο μακροχρόνια εκμίσθωση πενήντα ετών.³⁵

31. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, Έκθεση Galo Plaza (1965) στο [https://www.pio.gov.cy/%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-galo-plaza-\(1965\).html](https://www.pio.gov.cy/%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-galo-plaza-(1965).html) Πρόσβαση στις 11 Ιανουαρίου 2023.

32. Π.Πετρίδης, Παύλος, *Ο Γεώργιος Παπανδρέου και το Κυπριακό ζήτημα 1954-1965: ντοκουμέντα*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1998, σελ.233-256.

33. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ.173.

34. Foreign Relations, 1964-1968, Cyprus, Greece, Turkey, 2000, έγγραφα78-155, στο <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/ch2>

35. Απόρρητη επιστολή του Άτσεσον στον Παπανδρέου (Εν Γενεύη, τη 20ή Αυγούστου 1964), στο <https://www.kathimerini.gr/opinion/694712/aporriti-epistoli-toy-atseson-ston-georgio-papandreoy/> Πρόσβαση στις 11 Ιανουαρίου 2023.

Προβλεπόταν, επίσης, σύμφωνα με το πρώτο σχέδιο, ο διοικητικός έλεγχος δύο η τριών αυτοδιοικούμενων περιοχών από την κεντρική τουρκοκυπριακή διοίκηση, με έδρα στη Λευκωσία. Σύμφωνα με το δεύτερο, δύο από τις έξι επαρχίες θα είχαν μόνιμους Τουρκοκύπριους επάρχους. Ωστόσο και τα δύο σχέδια, όριζαν τη διασφάλιση και προστασία των μειονοτικών δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων, όπως προέβλεπε η Συνθήκη της Λωζάννης (1923).³⁶

Η ελληνική πλευρά, απορρίπτει το πρώτο σχέδιο, καθώς η αποδοχή του θα ταυτιζόταν με τη διάσπαση του κυπριακού κράτους και την εξαφάνιση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η τουρκική πλευρά, συμφώνησε με το πρώτο σχέδιο κι απέρριψε το δεύτερο, καθώς αντιμετώπιζαν αρνητικά την εκμίσθωση και τη μείωση της έκτασης της στρατιωτικής του βάσης. Μετά την απόρριψη της Τουρκίας, κατατέθηκε ένα τρίτο τελικό σχέδιο, το οποίο προέβλεπε την άμεση ελληνοκυπριακή ένωση και παραχώρηση στρατιωτικής βάσης με εκμίσθωση για μια περίοδο πενήντα ετών. Η έκταση θα κάλυπτε περίπου το 5,5% και θα διοριζόταν σύμβουλος, αρμόδιος για τα τουρκικά ζητήματα. Επίσης θα διοριζόταν γενικός διευθυντής στην Κύπρο, με συμμετοχή *ex officio* στο ελληνικό Υπουργικό Συμβούλιο. Τουρκοκύπριοι θα έλεγχαν δύο από τις οχτώ επαρχίες του νησιού και εκπρόσωπος του ΟΗΕ, εγκατεστημένος στην Κύπρο θα ήταν υπεύθυνος για την επίβλεψη της μειονοτικής προστασίας. Τέλος, η Τουρκία θα έπρεπε να συμφωνήσει με την επιστροφή Ελλήνων προσφύγων, οι οποίοι κατοικούσαν πριν το πόγκρομ, στις περιοχές της Ίμβρου, της Τενέδου και της Κωνσταντινούπολης.³⁷

Μολονότι, ο πρωθυπουργός Παπανδρέου, αντιμετώπισε, αρχικά, θετικά το δεύτερο σχέδιο, ο Μακάριος, ο Γρίβας και ο γιος του πρωθυπουργού, Ανδρέας Παπανδρέου, απέρριψαν σθεναρά τη δημιουργία τουρκικής στρατιωτικής βάσης στο νησί, καθώς αυτό θα σήμαινε τουρκικό προγεφύρωμα στο νησί.³⁸ Ο Μακάριος, δήλωσε σχετικά με τα σχέδια Άτσεσον, πως πρόκειται για « αυτόκλητους μεσολαβητές» που ενεργούν στα «παρασκήνια της Γενεύης».³⁹

36. ΣΧΕΔΙΟ ΑΤΣΕΣΟΝ/:Μια χαμένη ευκαιρία για το Κυπριακό ή μια πρώτη αποτυχημένη απόπειρα διχοτόμηση της Κύπρου; 19 Ιουλίου 2019, *ΗΜΕΡΗΣΙΑ*, στο <https://www.imerisia-ver.gr/%CE%B1%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF/19782-%CF%83%CF%87%CE%B5%CE%B4%CE%B9%CE%BF-%CE%B1%CF%84%CF%83%CE%B5%CF%83%CE%BF%CE%BD-m%CE%B9%CE%B1-%CF%87%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B7-%CE%B5%CF%85%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CF%85%CF%80%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%BF-%CE%B7-%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CF%85%CF%87%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CF%87%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CF%85%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%85>

37. Βουλή των Αντιπροσώπων, Πόρισμα Επιτροπής για τον Φάκελο της Κύπρου, Λευκωσία 2011 στο <https://www.parliament.cy/images/media/assetfile/Porisma%20Fakelou.pdf>, σελ.37-38.

38. Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία. Κύπρος 1960-1974*, Β' έκδοση, Τόμος 1, Εστία, Αθήνα 2000, σελ.223.

39. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ.174, Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΑΠΟΚΡΟΥΕΙ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΤΣΕΣΟΝ, ΕΜΜΕΝΕΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΣΟΒ.ΕΝΩΣΗ, *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Αθήνα, 22 Αυγούστου 1964.

Η σθεναρή στάση του πρωθυπουργού στην Ουάσινγκτον και η οριστική απόρριψη των Σχεδίων Άτσεσον, μαρτυρούν ιδιοτελή κίνητρα και προσωπικούς σκοπούς. Ο Παπανδρέου, προφανώς επιδίωκε να ενισχύσει την πολιτική του θέση, με την ικανοποίηση της κοινής γνώμης στο Κυπριακό πρόβλημα, αποδεικνύοντας την ύπαρξη ενός πολιτικού ηγέτη, ο οποίος θέτει σαν βασική προτεραιότητά του τα διεθνή συμφέροντα.⁴⁰

Ωστόσο, η απροθυμία του να συμβαδίσει με τις ΗΠΑ, η απροθυμία να περιορίσει και να επιβληθεί στον Μακάριο δυσαρέστησαν την Ουάσινγκτον, η οποία συνετέλεσε στην πτώση της κυβέρνησής του.⁴¹

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ.

Τα κρίσιμα γεγονότα της δικτατορίας (1967-1974)

3.0. ΕΠΙΒΟΛΗ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ.

Το 1965, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Β', ο οποίος είχε διαδεχθεί τον πατέρα του Παύλο, έρχεται σε ρήξη με τον Παπανδρέου. Η ρήξη αυτή, στην οποία οφείλεται η παραίτηση του πρωθυπουργού σχετίζεται με την άρνηση του βασιλιά να επιτρέψει στον Παπανδρέου να αναλάβει προσωπικά το Υπουργείο Αμύνης. Η πολιτική αστάθεια, αμέσως μετά την παραίτηση του πρωθυπουργού, αποτέλεσε την αφετηρία για την επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος, ενός καθεστώτος, το οποίο φάνηκε πως επιδίωκε και ο βασιλιάς.⁴² Αμέσως μετά την παραίτηση, μέλη του κόμματος, ΕΚ, τα οποία είχαν αποστατήσει, συγκεντρώνονται με στόχο τη δημιουργία νέας κυβέρνησης. Μετά από δύο αποτυχημένες προσπάθειες δημιουργίας βιώσιμης κυβέρνησης, σχηματίζεται το Σεπτέμβριου του 1965, η τρίτη κυβέρνηση αποστατών της ΕΚ, υπό την εξουσία του Στέφανου Στεφανόπουλου. Καθημερινές διαδηλώσεις και συγκρούσεις με την αστυνομία μαρτυρούσαν τις συνεχώς αυξανόμενες τριβές στον πολιτικό χώρο. Το “αδύναμο” κόμμα του Στεφανόπουλου άντεξε μέχρι το Δεκέμβριο του 1966.⁴³ Μολονότι, ο βασιλιάς Παύλος, είχε επιτύχει να εξασφαλίσει ένα είδος σταθερότητας και προσαρμοστικότητας στη διακυβέρνησή του, διαφυλάττοντας το κύρος του, ο διάδοχός του, απέτυχε να διατηρήσει το διαμεσολαβητικό του ρόλο ανάμεσα στις παρατάξεις της Αθήνας.

40. Ε. Χατζηβασιλείου, «Κυπριακό, Καλοκαίρι 1964:Εσωτερικές όψεις των εθνικών θεμάτων» στο *Η σύντομη δεκαετία του '60*, σελ.319-323, στο <https://pergamon.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/1023594>

41. FRUS, 1964-8, τ. 16, στο <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d16>

42. Ε. Χατζηβασιλείου, “Αυταπάτες, διλήμματα και η αποτυχία της πολιτικής. Ο στρατός στην πορεία προς τη Δικτατορία”, Μ. Βασιλάκης (επιμ.), Από τον Ανένδοτο στη Δικτατορία, Αθήνα 2009, σελ.420-421.

43. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ.180-181.

Η κομματική αντιπαράθεση, κατακερμάτισε τη θέση εξουσίας του Κωνσταντίνου Β', αλλά και τον θεσμό της βασιλείας. Οι συνθήκες αυτές, είχαν ως αντίκτυπο τη δημιουργία ενός νέου Εθνικού Διχασμού. Αμέσως μετά την παραίτηση του Στεφανόπουλου, δημιουργείται “υπηρεσιακή” κυβέρνηση⁴⁴, η οποία υπό την ηγεσία του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, θα διεξήγαγε βουλευτικές εκλογές το Μάιο του 1967. Ωστόσο, δεν διεξήχθησαν, καθώς την 21η Απριλίου 1967, επίορκοι στρατιωτικοί (ταξίαρχος Στυλιανός Παττάκος, συνταγματάρχης Γεώργιος Παπαδόπουλος και συνταγματάρχης Νικόλαος Μακαρέζος), καταλύουν το πολίτευμα και το σύνταγμα, κι επιβάλλουν το δικτατορικό καθεστώς. Η κίνηση αυτή πραγματοποιήθηκε με την υλοποίηση του σχεδίου «Προμηθεύς», έκτακτο σχέδιο του ΝΑΤΟ, το οποίο απέβλεπε στην ανάληψη της εξουσίας από στρατιωτικές δυνάμεις και τον περιορισμό του κομμουνισμού στη χώρα.⁴⁵

Ο ζήλος της Χούντας για την υλοποίηση μιας εθνικής επιτυχίας, για την εξασφάλιση της λαϊκής υποστήριξης και την ηθική αναπτέρωση του λαού, την ώθησε στην επίλυση του Κυπριακού. Η ελληνική κυβέρνηση, θεωρούσε πως ο Μακάριος θα έπρεπε να απέχει από την προσπάθεια αυτή, καθώς πίστευε πως ήταν αντίθετος με το ενωτικό ζήτημα. Στήριζε το κίνημα των αδεσμεύτων κι ασκούσε φιλοσοβιετική πολιτική. Υπό το πρίσμα αυτό, η ελληνική ηγεσία, με βάση τα σχέδια Άτσεσον θα στόχευε στην ελληνοκυπριακή ένωση και σε περίπτωση άρνησης του αρχιεπισκόπου, θα προέβαινε σε πραξικόπημα.

Το νέο διπλωματικό περιβάλλον, είχε μεταβληθεί σημαντικά από την εποχή συζητήσεων για τα σχέδια Άτσεσον. Οι ΗΠΑ αντιμετώπιζαν θετικά τη σύμπραξη της ένωσης, καθώς θα καταλάγιαζε το μέγεθος των εντάσεων και η Κύπρος θα ήταν υπό την ηγεσία κράτους-μέλους του ΝΑΤΟ. Η Βρετανία, δεν είχε την ισχύ να συμπεριληφθεί στις προσπάθειες ένωσης, αλλά αρνιόταν να συμφωνήσει με τη βίαιη επιβολή δικτατορίας των συνταγματαρχών, παρά τη θέληση του Μακαρίου. Η Σοβιετική Ένωση, ενημέρωνε τις δυτικές δυνάμεις, πως η εξεύρεση ενωτικής λύσης θα εξυπηρετούσε τα δυτικά στρατηγικά συμφέροντα.⁴⁶

Το Σεπτέμβριο του 1967, με ελληνική πρωτοβουλία ορίστηκε συνάντηση Ελλάδας-Τουρκίας, χωρίς καμία προετοιμασία. Στη συνάντηση αυτή, συμμετείχαν οι πρωθυπουργοί των δύο χωρών, Κωνσταντίνος Κόλλιας και Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, οι υπουργοί Εξωτερικών, καθώς και η ισχυρή προσωπικότητα του Γεώργιου Παπαδόπουλου. Πραγματοποιήθηκαν συναντήσεις και σε ελληνικό και σε τουρκικό έδαφος, στην Αλεξανδρούπολη και στην Κεσσάνη. Στην πρώτη συνάντηση στην Κεσσάνη, οι Έλληνες πρότειναν την ένωση με αντάλλαγμα την κατάργηση των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου. Η τουρκική πλευρά περιορίστηκε σε μια σκληρή απόρριψη, αλλά οι συνομιλίες διεξήχθησαν και την επόμενη ημέρα στην Αλεξανδρούπολη, κυρίως για λόγους εντυπώσεων. Αρχικά, η Τουρκία απαιτεί τη συνέχιση της ανεξαρτησίας του νησιού, με ομοσπονδοποίηση και αρκετά εδαφικά ανταλλάγματα και προνόμια για τους Τουρκοκυπρίους.

44. Ο ορισμός “υπηρεσιακή κυβέρνηση”, είναι αποτέλεσμα μυστικών συνομιλιών μεταξύ του βασιλιά Κωνσταντίνου Β' και των αρχηγών των δύο μεγάλων κομμάτων- της Ε.Ρ.Ε και της Ε.Κ.

45. Κώστας Κωστής, Τα κακομαθημένα παιδιά της ιστορίας, η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους 18ος-21ος αιώνας, ΠΑΤΑΚΗΣ, Αθήνα 2021, σελ. 775-776.

46. Σωτήρης Ρίζας, Ελληνοτουρκική Συνάντηση στον Έβρο, *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, στο <https://www.kathimerini.gr/society/919635/ellinotourkiki-synantisi-ston-evro/>

Δεύτερον, η Τουρκία απαιτεί τη συγκυριαρχία των δύο κρατών, με την εκάστοτε κοινότητα να έχει τη δική της ιθαγένεια.⁴⁷ Η ελληνοκυπριακή άρνηση στην Τουρκία οδηγεί στην κατάρρευση των διαπραγματεύσεων και στην επακόλουθη ταπείνωση του δικτατορικού καθεστώτος.⁴⁸

3.1.ΖΗΤΗΜΑ ΚΟΦΙΝΟΥ.

Την 31^η Οκτωβρίου 1967, συνελήφθη ο Τουρκοκύπριος ηγέτης Ραούφ Ντενκτάς⁷⁸, καθώς επιχείρησε να εισέλθει κρυφά στην Κύπρο. Η σύλληψή του, επιβάρυνε την εχθρότητα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Ωστόσο, λίγες μέρες αργότερα αφέθηκε ελεύθερος και κατέφυγε στην Τουρκία. Χαρακτηρίστηκε ως μια σφύρων απόφαση από πλευράς του Μακαρίου. Η έλλειψη σωφροσύνης, όμως εκδηλώθηκε στο επεισόδιο της Κοφίνου, ένα μήνα αργότερα.⁴⁹

Την περίοδο εκείνη, Τουρκοκύπριοι είχαν μετατρέψει το χωριό της Κοφίνου σε θύλακα. Το Σεπτέμβριο του 1967, αποκόβουν το δρόμο προς το χωριό του Αγίου Θεοδώρου, με σκοπό να επέλθει στον έλεγχο του τουρκοκυπριακού θύλακα. Σποραδικά επεισόδια στις περιοχές αυτές, προξένησαν την ενίσχυση των δυνάμεων της Εθνοφρουράς και της αστυνομίας, υπό τις εντολές του συνταγματάρχη Γρίβα. Η στρατιωτική επιχείρηση κατάληψης των θέσεων των Τουρκοκυπρίων στα χωριά αυτά, πραγματοποιήθηκε στις 15 Νοεμβρίου 1967. Απώτερός σκοπός τους, ήταν η εξάλειψη της τουρκοκυπριακής κοινότητας και η καταστροφή του θύλακα.⁵⁰

Κατά τη διάρκεια της αιματηρής εκκαθαριστικής διαδικασίας, υπολογίζεται πως είκοσι Τουρκοκύπριοι σκοτώθηκαν. Η Αγκυρα πίστευε πως, τα επεισόδια στην Κοφίνου, αποτέλεσαν το έναυσμα για την απαρχή εκκαθάρισης των τουρκοκυπριακών θυλάκων, από την ελληνική πλευρά, οι οποίοι δεν ήταν υπό τον έλεγχο της κυπριακής κυβέρνησης. Η όξυνση της κατάστασης, ώθησε την τουρκική εθνοσυνέλευση να διατάξει τη στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας με μαχητικά βομβαρδιστικά αεροσκάφη και με τουρκικά αντιτορπιλικά, περιμετρικά του νησιού. Παράλληλα, διασταυρώθηκε στρατιωτική κινητικότητα στα σύνορα του Έβρου.⁵¹

46. Φάκελος Κύπρου, Α' Τόμος, Τα πορίσματα, Αθήνα - Λευκωσία, 2018, σελ.189.

47. Νίκος Παναγιωτίδης, 1964-1984 Το Κυπριακό στη Διεθνή Πολιτική, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2015, σελ.122-123.

48. Ο Ντενκτάς ήταν καταζητούμενος της Κυπριακής δημοκρατίας από το 1964, για διάφορα εγκλήματα και προσβολή του κράτους και απελάθηκε στην Τουρκία.

49. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ.187.

50. Φάκελος Κύπρου, ο.π., σελ.291.

51. Μιχάλης Στούκας, «Νοέμβριος1967: Τα γεγονότα της Κοφίνου και η αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας από την Κύπρο», *Πρώτο Θέμα*, Αθήνα 2018

Οι ΗΠΑ, αντιλαμβάνονται την κλιμάκωση της έντασης και στην προσπάθεια αποφυγής ελληνοτουρκικού πολέμου, προσλαμβάνει τον Αμερικανό διαμεσολαβητή Σάουρς Βανς για να εξομαλύνει τη σοβαρή κρίση, έτσι ώστε να αποφευχθεί η σύγκρουση μεταξύ δύο μελών του ΝΑΤΟ.

3.2. Η ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ.

Αμέσως μετά τα επεισόδια της Κοφίνου και με την απειλή ελληνοτουρκικού πολέμου να πλησιάζει, επεμβαίνει ο Αμερικανός Πρόεδρος Τζόνσον, για εξομάλυνση της κατάστασης κι αποτροπής του πολέμου. Η Άγκυρα, ως απαραίτητη προϋπόθεση αποτροπής του πολέμου θέτει την απομάκρυνση της ελληνικής μεραρχίας από την Κύπρο και τη διάλυση της κυπριακής Εθνοφρουράς.

Συνεπώς, οι ΗΠΑ πιέζουν την ελληνική κυβέρνηση για την απομάκρυνση της μεραρχίας για τους εξής λόγους:

1. Αδυναμία του ελληνικού στρατιωτικού καθεστώτος
2. Καθώς η ελληνική πλευρά θεωρείται υπεύθυνη για την εμπόλεμη κατάσταση, θα πρέπει να υποχωρήσει.
3. Ο Μακάριος δεν μπορούσε να τεθεί υπό τον έλεγχο της ελληνικής μεραρχίας, συνεπώς θα έπρεπε να αποχωρήσει.

Η αμερικανική πλευρά, προκειμένου να αποφευχθεί η πραγμάτωση ελληνοτουρκικού πολέμου δέχεται τα τουρκικά αιτήματα και κατ' επέκταση την απώλεια της νοτιανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ. Η πρώτη αντίδραση της Αθήνας ήταν ο κατευνασμός της Άγκυρας, με την απομάκρυνση του Γρίβα από το νησί. Ταυτόχρονα, τοποθετείται στο υπουργείο Εξωτερικών, ο Παναγιώτης Πιπινέλης, προσωπική επιλογή του Γ. Παπαδόπουλου.⁵² Οι πραξικοπηματίες, φοβούμενοι τον κλονισμό του καθεστώτος, απέφευγαν την πιθανότητα πολέμου και την επιδείνωση των σχέσεων τους με τις ΗΠΑ, καθώς είχαν εξασφαλίσει την άμεση υποστήριξή τους.⁵³

Ο Μακάριος, συμφωνούσε με την αποχώρηση της μεραρχίας, καθώς την θεωρούσε αναπόσπαστο παράγοντα της χουντικής πολιτικής. Ωστόσο, σκεπτόμενος το κενό στην άμυνα της χώρας, αντιστάθηκε στη διάλυση της Εθνοφρουράς, η οποία δεν πραγματοποιήθηκε, καθώς η Τουρκία εξασφάλισε την απομάκρυνση της μεραρχίας και δεν επέμεινε στο θέμα της Εθνοφρουράς.

Το χουντικό καθεστώς, είχε απομονώσει την Κύπρο από την μεραρχία της, δηλαδή το μοναδικό στρατιωτικό παράγοντα, που θα μπορούσε να αποτρέψει την τουρκική απειλή. Αποδεικνύεται, έτσι, η παρέμβαση των ΗΠΑ στο Κυπριακό. Η χουντική παράταξη, στις 29 Νοεμβρίου 1967, ανακοινώνει την ανάκληση της μεραρχίας, χωρίς καμία μορφή διαβούλευσης με την Κύπρο.

Η αποχώρηση της μεραρχίας, έγινε σταδιακά ξεκινώντας στις 12 Δεκεμβρίου 1967, από το λιμάνι της Αμμόχωστου κι ολοκληρώθηκε τον Ιανουάριο του 1968.⁵⁴ Η Κυπριακή Δημοκρατία μένει, πλέον, ανοχύρωτη, καθώς η χούντα των Αθηνών υποκύπτει στις πιέσεις του αποσταλαμένου του Παπαδόπουλου, Βανς.⁵⁵

52. Βουλή των Αντιπροσώπων, Πόρισμα για το Φάκελο της Κύπρου, σελ.49 στο <https://www.parliament.cy/images/media/assetfile/Porisma%20Fakelou.pdf>

53. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ.189-190.

54. Μάνος Ν. Χατζηδάκης, *Ανοίγουμε τον Φάκελο της Κύπρου 1950-1974, Πώς φτάσαμε στον « Αττίλα » 1968-1974*, τόμος Β', εκδόσεις Πελασγός, Αθήνα 2017

55. Σίντνεϋ Ρέϊλλυ, Μεγάλη κρίση στην Κύπρο, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 21 Νοεμβρίου 1967.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.

Η Κύπρος μετά τις εξελίξεις του 1967.

4.0.Ο ΕΡΧΟΜΟΣ ΤΟΥ ΓΡΙΒΑΣ ΚΑΙ Η ΕΟΚΑ Β΄.

Την 1^η Σεπτεμβρίου 1967, ο στρατηγός Γρίβας έρχεται στην Κύπρο, μετά την τετραετή απουσία του.⁵⁶ Μετά την αποχώρηση της μεραρχίας, βρισκόταν σε κατ' οίκον περιορισμό στην Αθήνα. Η μεταφορά του έγινε κρυφά με πλοiάριο, το οποίο θα κατέπλεε στην Κύπρο σε μια τοποθεσία, την οποία θα γνώριζαν μόνο τα μέλη παραλαβής του. Το δρομολόγιό του ξεκίνησε από το Πόρτο Χέλι και από τον κόλπο Πισσουρίου φτάνει στη Λεμεσό. Στόχος του πλέον, δεν ήταν να ταχθεί έναντι του Μακαρίου, αλλά να δημιουργήσει μια στρατιωτική οργάνωση, η οποία ονομάστηκε ΕΟΚΑ Β΄.

Η σύσταση της οργάνωσης, είχε ξεκινήσει ήδη από το 1968, καθώς ο Γρίβας είχε ζητήσει από το συνεργάτη του, Κροίσο Χριστοδουλίδη την επάνδρωση μιας ικανής οργάνωσης, η οποία θα μπορεί να εκτελεί στρατιωτικές επιχειρήσεις. Σκοπός της ήταν, η αποτροπή ελληνοτουρκικού πολέμου, η ανατροπή του Μακαρίου και η επίτευξη της ένωσης. Η ένωση ήταν ο βασικό στόχος και της πρώτης ΕΟΚΑ, καθώς η δράση της εστίαζε στην απαλλαγή του νησιού από τη βρετανική αποικιοκρατία. Εκφραζόταν από αντιμακαριακές θέσεις και προχώρησε σε βομβιστικά επεισόδια, ένοπλες επιθέσεις εναντίον κρατικών υπηρεσιών ασφαλείας, ακόμη και σε δολοφονίες.⁵⁷ Ο Γρίβας, πίστευε, πως η ανθενωτική πολιτική δράση του αρχιεπισκόπου είχε διχάσει τον ελληνικό λαό και πως η ένωση, θα επιτυγχανόταν με την αποχώρησή του από την πολιτική.⁵⁸

Ένα μήνα, μετά τον ερχομό του, σε γραφεία κυπριακού Τύπου, καταφθάνουν προκηρύξεις με την υπογραφή του στρατηγού, με τις οποίες ανακοίνωνε τη διεξαγωγή ένοπλου αγώνα, υπέρ της ένωσης.⁵⁹ Η κυπριακή κυβέρνηση, μπροστά στην απειλή, αντιδρά με τη δημιουργία νέου αστυνομικού σώματος, το οποίο ονομάστηκε «Εφεδρικό», με σκοπό την καταστολή ενόπλων αγώνων. Ο Μακάριος, ενισχύει το νεοσύστατο αστυνομικό σώμα με μια σημαντική ποσότητα τσεχοσλοβακικών όπλων, μια κίνηση, η οποία όξυνε το κλίμα μεταξύ Αθήνας και Λευκωσίας.⁶⁰

56. Harry Anastasiou, «*The Broken Olive Branch: Nationalism, Ethnic Conflict, and the Quest for Peace in Cyprus*», Author House, Milton Keynes (UK), 2006, σελ.118-119.

57. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ 192

58. Βουλή των Αντιπροσώπων, Πόρισμα Επιτροπής για τον Φάκελο της Κύπρου, Λευκωσία 2011 σ. 64-65

59. Εν μέσω ανησύχου ατμόσφαιρας γιορτάζεται το «ΟΧΙ» εις Κύπρον, *Ταχυδρόμος*, 28 Οκτωβρίου 1971, σελ 1.

60. Παύλος Τζερμιάς, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Με αναδρομή στη ζωή της μεγαλονήσου στο διάβα των χιλιετιών*, 1^η έκδοση, εκδόσεις Libro, Αθήνα 2001, σελ 665-666.

Ο ερχομός του Γρίβα στην Κύπρο, συνέπεσε με την περίοδο άρνησης του Μακαρίου να συμφωνήσει με τις ελληνοτουρκικές προτάσεις σχετικά με νέες διακοινοτικές συνομιλίες. Η ελληνική στρατιωτική κυβέρνηση, προφανώς ήταν ενήμερη για τον ερχομό του Γρίβα, γεγονός που διευκόλυνε το έργο της, καθώς ο Μακάριος αναγκάστηκε να δεχτεί τη διαδικασία.

Όταν γνωστοποιήθηκε η τσεχοσλοβακική ενίσχυση, η δικτατορική κυβέρνηση απαιτεί με τηλεγράφημα (Νοέμβριος 1972), την άμεση παράδοση των όπλων στα Ηνωμένα Έθνη και το σχηματισμό νέας κυβέρνησης με τη συμμετοχή γριβικών. Ο Μακάριος, αρνείται οποιαδήποτε πρόταση και πίεση από τον Γρίβα, προκαλώντας την οργή της στρατιωτικής κυβέρνησης, η οποία ετοιμάζει πραξικόπημα εναντίον του από την ΕΟΚΑ Β', το οποίο όμως δεν υλοποιήθηκε και τη δημιουργία του «Εκκλησιαστικού Ζητήματος».⁶¹

Ο Μακάριος, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις πιέσεις του Γρίβα, αποφασίζει να τον προσεγγίσει και συναντιούνται μυστικά το Μάρτιο του 1972. Η συνάντηση αυτή δεν είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα για τον αρχιεπίσκοπο. Ο Γρίβας, απαίτησε μεταξύ άλλων, την παραίτηση του Μακαρίου, τη διεξαγωγή νέων προεδρικών εκλογών με υποψήφιο πολιτικό κοινής αποδοχής και θέτει το κυπριακό ενωτικό ζήτημα ως πρωταρχικό πολιτικό στόχο. Ωστόσο, ο Μακάριος απορρίπτει όλες τις προτάσεις του στρατηγού. Με τη σειρά του, ο Γρίβας επιδίδεται σε πολύμηνες οργανωτικές διαδικασίες, οι οποίες με τον τερματισμό τους, προκαλούν έντονη τρομοκρατική δράση της ΕΟΚΑ Β', η οποία συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια του έτους 1973. Το ίδιο έτος η τρομοκρατική οργάνωση βρέθηκε σε έξαρση, καθώς κατέλαβαν κι ανατίναξαν όλες τις αστυνομικές βάσεις στο Πισσούρι, στη Λεμεσό, στην Αμμόχωστο και σε άλλες περιοχές. Απαγωγές και δολοφονίες συμπλήρωναν τον εγκληματικό κύκλο της οργάνωσης. Οι απόπειρες δολοφονίας κατά του Μακαρίου, σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες εγκληματικές ενέργειες έπεισαν τον Πρόεδρο της Βουλής, Γλαύκο Κληρίδη, να απαιτήσει την διάλυση της ομάδας. Αντίθετα, θα καλούσε συνεδρία της Βουλής με σκοπό να καταδικάσει το Γρίβα, ως κοινό δολοφόνο.⁶² Ωστόσο, την ίδια χρονιά, η στρατιωτική οργάνωση αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα, σχετιζόμενα με τον περιορισμό της δράσης της, καθώς ο Παπαδόπουλος αποδοκιμάζει την ισχύ της και επιδιώκει πολιτικοποίηση του καθεστώτος του με το «πείραμα» Μαρκεζίνη.⁶³

Η ανατροπή του Παπαδόπουλου από τον δικτάτορα Ιωαννίδη και ο θάνατος του Γρίβα, από καρδιακή προσβολή το 1974, περιόρισαν τη δράση της ΕΟΚΑ Β', και το κυπριακό ζήτημα παραμερίστηκε, με τον Μακάριο να εξαγγέλλει αμνηστία για τα μέλη της οργάνωσης.⁶⁴ Μετά το θάνατο του Γρίβα, ανέλαβε την ηγεσία της οργάνωσης ο ταγματάρχης Γεώργιος Καρούζος, ο οποίος ανακοίνωσε την αναστολή της.

61. Μαρτυρία του Κύπριου πρέσβη στην Αθήνα και έμπιστο συνεργάτη του αρχιεπισκόπου στο Νίκος Κρασιδιάτης, ο.π., σελ.170-177.

62. Γεώργιος Γεωργιάς, «Τα εγκλήματα της ΕΟΚΑ Β'», *ΤΑ ΝΕΑ*, Αθήνα 2004, στο <https://www.tanea.gr/2004/04/21/greece/ta-egklimata-tis-eoka-b/> Πρόσβαση στις 19/1/2023.

63. Παύλος Τζεργιάς, ο.π., σελ 667-675.

64. «ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΣ ΠΙΝΘΟΥΝ ΤΟΝ ΔΙΓΕΝΗ», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 29 Ιανουαρίου 1974.

Ωστόσο, ο Καρούζος ήρθε αντιμέτωπος με την σκληρότητα της οργάνωσης κι αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Κύπρο. Η λειτουργία της συνεχίζεται πλέον, από τον Ιωαννίδη. Ωστόσο τον Ιούλιο του 1974, ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος σε ανοιχτή επιστολή του στον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας, Φαίδωνα Γκιζίκη, ζητά την απόσυρση των ελλαδικών αξιωματικών της Εθνικής Φρουράς του νησιού.⁶⁵ Επιπρόσθετα, σχολιάζει αρνητικά το χουντικό καθεστώς και ισχυρίζεται πως η δράση της ΕΟΚΑ Β' είναι παράνομη και κατευθύνεται από μέλη του στρατιωτικού καθεστώτος της Ελλάδας.⁶⁶

4.1. ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ENANTION TOY ΜΑΚΑΡΙΟΥ.

Τον Ιούλιο του 1974, η Χούντα των Αθηνών είχε αποφασίσει να ανατρέψει τον αρχιεπίσκοπο με πραξικόπημα, υποκινούμενο εξαιτίας των συλλήψεων μελών της ΕΟΚΑ Β' και επιπρόσθετα εξαιτίας του φόβου εξάρθρωσης της εγκληματικής οργάνωσης. Η πεποίθηση της ελληνικής κυβέρνησης, πως ο Μακάριος ήταν αντίθετος με την ένωση, την είχε ωθήσει να προετοιμάσει, αρκετές φορές, σχέδια για την ανατροπή του. Το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου του 1974, αποφασίστηκε από τους:

1. Φαίδωνα Γκιζίκη, Πρόεδρο της Δημοκρατίας.
2. Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο, Πρωθυπουργό.
3. Δημήτριο Ιωαννίδη, αρχηγό της χούντας.
4. Γρηγόριο Μπονάνο, αρχηγό Ένοπλων Δυνάμεων.⁶⁷

Στόχος του πραξικοπήματος ήταν η ανατροπή και πιθανότατα η δολοφονία του Μακαρίου, καθώς και η δημιουργία ενός δεύτερου δικτατορικού καθεστώτος στο νησί.⁶⁸

Συνεπώς, τον αντιμετώπιζαν ως φραγμό της ένωσης. Ωστόσο, η διαφυγή του τον οδηγεί στη μονή Κύκκου κι από εκεί στην Πάφο, όπως γίνεται δεκτός με ζητωκραυγές. Στις 15 Ιουλίου με ραδιοφωνικό διάγγελμα διαψεύδει το θάνατό του και καταφεύγει στη Νέα Υόρκη στις 19 του ίδιου μήνα. Εκεί παρίσταται στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, καταδικάζοντας την ανατροπή του από το ελληνικό χουντικό καθεστώς.⁶⁹

Στην πραγματικότητα, το πραξικόπημα εναντίον του, αποτέλεσε την αφορμή για την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο. Η απομάκρυνσή του αρχιεπισκόπου από το νησί, επιβεβαίωσε τη συνταγματική εκτροπή, την οποία προκαλούσε το πραξικόπημα και έδινε την ευκαιρία στους Τούρκους να εισβάλλουν στο νησί.⁷⁰

65. Θάνος Τσάκος, Κληρίδης, Μακάριος και η προς Γκιζίκην επιστολή, *Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ*, 10 Ιουλίου 2014.

66. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ.220.

67. Πόρισμα στο <https://www.parliament.cy/images/media/assetfile/Porisma%20Fakelou.pdf>, σελ.88.

68. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ.221.

69. Πέτρος Παπαπολυβίου, Από το πραξικόπημα στην εισβολή, *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 30 Δεκεμβρίου 2019

70. Πόρισμα στο https://library.parliament.gr/Portals/6/ebooks/fakelos_kyproy_tomos_A/tomos2/assets/common/downloads/fakelos_kyrou_tomos1.pdf, σελ.345.

Το πραξικόπημα, σκηνοθετήθηκε άπογα από τον εισηγητή του, Ιωαννίδη και τη δικτατορική του ομάδα. Ο αρχηγός της Εθνικής Φρουράς, στρατηγός Γ. Ντενίσης, ο διοικητής της ΕΛΔΥΚ(Ελληνική Δύναμις Κύπρου), καθώς και ο πρέσβης της Ελλάδος στην Κύπρο Ευστάθιος Λαγάκος, είχαν προσκληθεί σε παραπλανητική συνάντηση στην Αθήνα, στις 13 Ιουλίου, η οποία θα συνεχιζόταν δυο μέρες αργότερα με σκοπό να μην αποκαλυφθεί η πιθανότητα του πραξικοπήματος, με την απουσία μελών της ηγεσίας.

Οι πραξικοπηματίες, με τεθωρακισμένα άρματα και βαρέα όπλα εισήλθαν στο Προεδρικό Μέγαρο, με σκοπό να συναντήσουν τον Μακάριο, ο οποίος όμως, κατόρθωσε να δραπετεύσει. Η κίνηση αυτή, αποδεικνύει το θανάσιμο μίσος, που έτρεφαν οι πραξικοπηματίες για τον αρχιεπίσκοπο, οι οποίοι θεωρούσαν πως η απαλλαγή τους από το Μακάριο θα επέτρεπε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Μετά τη φυγή του Μακαρίου, στη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας διορίστηκε ο αντιμακαριακός δημοσιογράφος και βουλευτής και πρώην μέλος της ΕΟΚΑ, Νίκος Σαμψών, ο οποίος συμμετείχε στην απόπειρα αποτροπής του αρχιεπισκόπου.⁷¹ Παράλληλα με το πραξικόπημα, η χούντα διοργανώνει την απόπειρα δολοφονίας του και έτσι η Τουρκία, όπως και το 1964, βρίσκει την αφορμή που ζητούσε για μια στρατιωτική επέμβαση στο νησί. Η Ελλάδα δεν θα την υπερασπιστεί, όπως δεν την είχε υπερασπιστεί και τότε.

Ύστερα από επτά χρόνια δικτατορίας, η χούντα πέφτει και στην Κυπριακή Δημοκρατία επικρατεί ο όλεθρος. Το νησί είναι πλέον υπό μερική κατοχή της Τουρκίας, με την απειλή ελληνοτουρκικού πολέμου να πλησιάζει και με την Αθήνα, ανήμπορη να σταθεί στρατιωτικά ικανή σε μια τέτοια εμπόλεμη κατάσταση.⁷²

4.2. Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ

Στις 20 Ιουλίου 1974, στρατιωτική επιχείρηση με την ονομασία «Αττίλας», υποκινούμενη από τον τουρκικό στρατό εισβάλλει στην Κύπρο. Η τουρκική απόβαση έγινε στην περιοχή Πεντεμίλι, η οποία βρισκόταν κοντά στην Κερύνεια. Οι ελληνικές δυνάμεις, οι οποίες θα αποτελούσαν τον αμυντικό παράγοντα, ο οποίος θα απέκρουε την εισβολή, εξαιτίας του πραξικοπήματος βρίσκονταν διασκορπισμένες σε άλλες περιοχές, κληρώντας συμμάχους τους Μακαρίου, είτε φυλάσσοντας θέσεις της Λευκωσίας. Κάτω από αυτή τη χαώδη κατάσταση, την ίδια μέρα κηρύχθηκε γενική επιστράτευση στην Ελλάδα, ενώ ο Ιωαννίδης δικαιολογούσε την εισβολή ως κινήσεις εκφοβισμού στις ακτές του νησιού.⁷³

71. «ΑΝΕΤΡΑΠΗ ΧΘΕΣ Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 16 Ιουλίου 1974.

72. «Η ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 16 Ιουλίου 1974.

73. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ.223.

4.2.1. Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ Μ.Δ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ.

Σε διεθνές επίπεδο, καμία από τις δυνάμεις, που θα μπορούσε να πείσει την Τουρκία να μην ξεκινήσει πόλεμο δεν ήθελε να επέμβει.

Οι ΗΠΑ, δεν έκαναν καμία προσπάθεια παρέμβασης, καθώς είναι σίγουρο πως ήταν ενήμεροι για την αποτροπή του Μακαρίου, για τα σχέδια του Ιωαννίδη, για την τουρκική εισβολή . Σε καμία περίπτωση δεν προσπάθησαν να αποτρέψουν την κατάσταση καθώς η εξυπηρέτηση των προσωπικών τους στόχων υπερεπερνούσε στην ανάγκη για αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα. Αναφορικά με τη Μεγάλη Βρετανία, φαίνεται πως ήταν εξίσου ενήμερη για τις επιδιώξεις των δικτατόρων και των Τούρκων όπως και οι ΗΠΑ. Δεν ήταν πρόθυμη να παρέμβει σε καμία στρατιωτική προσπάθεια , ούτε για την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης, ούτε για την προάσπιση του νησιού από τον τουρκικό κλοιό. Την απασχολούσε μόνο, να εμποδίσει την Τουρκία να συμμετέχει σε πόλεμο , ο οποίος θα έθετε σε κίνδυνο τη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ. Σχετικά με τη Σοβιετική Ένωση, καταδίκασε και το πραξικόπημα και την εισβολή, αλλά ήταν σε πιο ευνοϊκή θέση από τις ΗΠΑ, που στήριζαν τη στρατιωτική παράταξη της Αθήνας και είχαν αμαυρώσει έτσι, την εικόνα τους. Γενικότερα, η ΕΣΣΔ θα παρέμενε αμέτοχη στις εξελίξεις. Όσον αφορά τον ΟΗΕ, ποτέ πριν την τουρκική εισβολή, δεν εμπόδισε την τουρκοκυπριακή κοινότητα να ενισχύσει την άμυνά της περιμετρικά των θυλάκων. Επίσης, υποστηρίζεται, πως όχι μόνο δεν συνέβαλλαν στην προστασία των εγκλωβισμένων στρατιωτών, αλλά μάλλον τους υπονόμειναν, ενημερώνοντας τον τουρκικό στρατό για την παρουσία των άλλων δυνάμεων.⁷⁴

Συνεπώς, οι ευρωπαϊκές δυνάμεις, ενοχλημένες από τη στρατιωτική χούντα των Αθηνών έμειναν ουδέτερες απέναντι στην τουρκική εισβολή. Η απομόνωση της Ελλάδας σε διεθνές επίπεδο την έφερε αντιμέτωπη με την τουρκική επιθετικότητα.

4.2.2. Η ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ.

Η ελληνική στρατιωτική αντίδραση ήταν ελλιπής, αναδιοργανωτή, με χαρακτηριστική ανυπαρξία αμυντικής τακτικής. Πολλές αποθήκες όπλων, είχαν αδειάσει από την εποχή της ΕΟΚΑ Β', με αποτέλεσμα πολλοί στρατιώτες να εισέρχονται στον πόλεμο χωρίς επαρκή πολεμικά εφόδια. Ο ελληνικός λαός, αντιμετώπιζε τον εθνικό διχασμό και αυξήθηκε το μεταναστευτικό σώμα, για λόγους αναζήτησης ασφαλέστερων περιοχών στο νησί.⁷⁵

Κατά την πρώτη φάση της εισβολής, καταλήφθηκε μόνο το 7% της συνολικής έκτασης της Κύπρου, καθώς οι Τούρκοι ήρθαν αντιμέτωποι με τη σθεναρή αντίσταση των πολιτών.⁷⁶

Καταλυτικό ρόλο στην έκβαση της εισβολής, διαδραμάτισε η τουρκική επικράτηση στον αέρα, με τις τουρκικές αεροναυτικές δυνάμεις να βομβαρδίζουν το νησί. Στις 20 Ιουλίου 1974, η Τουρκία καταλαμβάνει πολλές ελληνικές θέσεις μέχρι την επομένη, καθώς ελληνικά υποβρύχια πλέουν προς την Κερύνεια αλλά αναγκάζονται να επιστρέψουν πίσω.

74. Πόρισμα στο

https://library.parliament.gr/Portals/6/ebooks/fakelos_kyproy_tomos_A/tomos2/assets/common/downloads/fakelos_kyprou_tomos1.pdf , σελ.376.

75. Νίκος Κρανιδιώτης, ο.π., σελ. 402.

76. Αλέξης Ηρακλείδης, *Κυπριακό Σύγκρουση και Επίλυση*, Αθήνα 2002, σελ.282-283.

Οι εξελίξεις- στρατιωτικές και πολιτικές-στην ουσία αφήνουν το πεδίο ελεύθερο στους εισβολείς, με μηδαμινή αμυντική κάλυψη και ο κυπριακός λαός έρχεται αντιμέτωπος με τη μαζική απώλεια. Δύο μέρες μετά, στις 22 Ιουλίου οι δύο πλευρές αποφασίζουν ανακωχή, ενώ στις επακόθους συνομιλίες περί διαπραγματεύσεων συμμετέχουν και οι ΗΠΑ. Ωστόσο, η τουρκική πλευρά δεν εφαρμόζει την ανακωχή, με αποτέλεσμα να καταλάβουν και την Κερύνεια. Ο «Αττίλας», έχει επιτύχει τον στόχο του, με τις τρομακτικές αγριότητες και την κατάληψη περιοχών του νησιού. Η χούντα, με το πραξικόπημα και την απόπειρα δολοφονίας του Μακαρίου, απέτυχε να την προστατέψει στρατιωτικά.⁷⁷

Στις 23 Ιουλίου 1974, καταφθάνει στην Αθήνα ο Κ.Καραμανλής, ο οποίος αναλαμβάνει την πρωθυπουργία της χώρας. Αντιπρόεδρος και Υπουργός Εξωτερικών αναλαμβάνει ο Γεώργιος Μαύρος, ο οποίος θα είναι υπεύθυνος για τις διαπραγματεύσεις σχετικά με το Κυπριακό.

Με βάση το Ψήφισμα 353 του Συμβουλίου Ασφαλείας, αρχίζει στη Γενεύη διάσκεψη με θέμα την επίλυση του Κυπριακού. Η διάσκεψη αυτή χωρίστηκε σε δύο φάσεις. Κατά την πρώτη, από τις 25-30 Ιουλίου συμμετέχουν η Ελλάδα, η Τουρκία και η Βρετανία με τους υπουργούς Εξωτερικών της εκάστοτε χώρας: Γ. Μαύρος, Τουράν Γκιουνές και Τζέημς Κάλλαχαν. Αποφασίζεται η γενική ανακωχή μεταξύ των δύο εμπόλεμων περιοχών.⁷⁸ Κατά τη δεύτερη φάση, μεταξύ 8 και 14 Αυγούστου 1974, συμμετέχουν επίσης ο Γλαύκος Κληρίδης και ο Ραούφ Ντένκτας. Στη διάσκεψη αυτή επικρατούν οι κατηγορίες μεταξύ των δύο πλευρών σχετικά με το τουρκικό προγεφύρωμα και την εκκένωση του τουρκοκυπριακού θύλακα από την ελληνική πλευρά, η οποία δεν πραγματοποιήθηκε κι έτσι δεν επιτεύχθηκε η απελευθέρωση των ομήρων των θυλάκων. Ο Κάλλαχαν, επιδίωξε να επικρατήσει το περιεχόμενο των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου. μεταξύ των τριών χωρών, οδήγησε στην κατάρρευση της διάσκεψης στις 14 Αυγούστου 1974.⁷⁹

Στη συνέχεια, κατατέθηκαν από την τουρκική πλευρά τα σχέδια για την ίδρυση του νέου κράτους. Στα σχέδια αυτά, οι περιοχές, οι οποίες θα ελέγχονταν από τους Τουρκοκυπρίους θα κατείχαν το 34% της συνολικής έκτασης του νησιού. Τέλος, η αδιαλλαξία, η απροθυμία και η έλλειψη εύρεσης κοινής γραμμής οδήγησε στην κατάρρευση της διάσκεψης.

4.2.3. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ.

Αμέσως μετά την κατάρρευση της διάσκεψης της Γενεύης στις 14 Αυγούστου 1974, ξεσπά η δεύτερη φάση της εισβολής με την κωδική ονομασία «Αττίλας II». Απώτερος σκοπός των Τουρκοκυπρίων, να επεκταθούν στη βόρεια πλευρά του νησιού. Η Ελλάδα αδυνατεί να αντιδράσει, καθώς οι λιγοστές ελληνικές δυνάμεις (ΕΛΔΥΚ, Εθνική Φρουρά και ένοπλος λαός) δεν μπορούσαν να κυριαρχήσουν απέναντι σε έναν ισχυρά εξοπλισμένο νατοϊκό λαό, με αεροπορική κάλυψη και βαρέα και τεθωρακισμένα όπλα. Οι βασικές μάχες, συνέβησαν στα περίχωρα της Λευκωσίας. Χάρη στην ηρωική αντίσταση της ΕΛΔΥΚ και της Εθνικής Φρουράς, η Λευκωσία γλίτωσε από τον τουρκικό ζυγό.⁸⁰

77. Ο «ΑΤΤΙΛΑΣ» ΕΠΙΤΙΘΕΤΑΙ: Η ΚΥΠΡΟΣ ΣΤΙΣ ΠΥΛΕΣ ΤΗΣ ΚΟΛΑΣΕΩΣ», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 21 Ιουλίου 1974.

78. «ΚΑΤΑΠΑΥΣΙΣ ΠΥΡΟΣ ΕΙΣ ΚΥΠΡΟΝ», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 23 Ιουλίου 1974.

79. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ 226-227.

80. Άγγελος Μ. Συρίγος, ο.π., σελ 227-228.

Ωστόσο, με σχετικά μηδαμινή αντίσταση, η Τουρκία κατόρθωσε να καταλάβει το 36% της συνολικής έκτασης του νησιού, ανάμεσά τους και την Αμμόχωστο.⁸¹ Τα ποσοστά αιχμαλώτων, δολοφονιών και αγνοουμένων ήταν τεράστια. Το ένα τέταρτο του συνολικού πληθυσμού εκτοπίστηκε από τα πάτρια εδάφη, περίπου 2.000 άτομα θανατώθηκαν και κοντά στα 1.500 άτομα αγνοούνταν.⁸²

Οι τεράστιοι αυτοί αριθμοί απωλειών, προκάλεσε την έκρηξη της διεθνούς κοινής γνώμης, ένα γεγονός το οποίο δεν είχε συμβεί κατά την πρώτη εισβολή.⁸³

Τρεις ημέρες αργότερα, στις 17 Αυγούστου, πραγματοποιείται η κατάπαυση πυρός της δεύτερης φάσης της τουρκικής εισβολής. Η τουρκική εισβολή έφερε τις δύο χώρες αντιμέτωπες σε μια εμπόλεμη κατάσταση. Τον «Αττίλα II», ακολούθησε η αποχώρηση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ, μια ενέργεια που δικαιολογούσε την απογοήτευση και την αγανάκτηση της με το ΝΑΤΟ, το οποίο έμεινε εντελώς αμέτοχο έναντι της Τουρκίας.⁸⁴

81. Σωτήρης Ρίζας, ο.π., σελ. 239-240.

82. Roderick Beaton, *Ελλάδα – Βιογραφία ενός σύγχρονου έθνους*, μτφρ. Μενέλαος Αστερίου, Αθήνα, 2020, σελ.436.

83. Αλέξης Ηρακλείδης, ο.π. σελ.287.

84. «ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΧΩΡΗΣΙΝ ΑΠΟ ΤΟ Ν.Α.Τ.Ο», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 15 Αυγούστου 1974.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ.

Η αντιμετώπιση του Μακαρίου από την τηλεόραση της Χούντας.

5.0. Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ «ΕΠΙΚΑΙΡΑ».

Το πρωινό της 21^{ης} Απριλίου 1967, η στρατιωτική δικτατορία κατέλυσε το πολίτευμα και την ελευθεροτυπία. Ο συνταγματάρχης των πραξικοπηματιών, Γεώργιος Παπαδόπουλος ανέστειλε τις διατάξεις του Συντάγματος και επέβαλε το νέο καθεστώς. Καθ' όλη τη διάρκεια της επικράτησης της δικτατορίας, έγιναν συστηματικές προσπάθειες, προκειμένου να εφαρμοστούν οι ιδέες των συνταγματαρχών και να βελτιωθεί η εικόνα τους στην κοινή γνώμη. Η προπαγάνδα υιοθετήθηκε από την επιβολή της δικτατορίας το 1967, έως την ανατροπή του πολιτεύματος το 1974.

Η εγκαθίδρυση της δικτατορίας συνέπεσε με μια περίοδο, κατά την οποία η εκδοχή της κινούμενης εικόνας, αποτελούσε πρωταγωνιστικό παράγοντα στη δημόσια επιρροή της χώρας. Από τα πιο σημαντικά προπαγανδιστικά μέσα, που χρησιμοποιήθηκαν ήταν τα «Ελληνικά Επίκαιρα», τα οποία είχαν αποκτήσει άμεση διείσδυση σε διάφορες πληθυσμιακές ομάδες. Τα Επίκαιρα, επιδίωκαν να αποδώσουν μια εικόνα σταθερότητας του δικτατορικού καθεστώτος, αλλά πολλές φορές προκαλούσαν συνειδητά, τη διαστρέβλωση της πραγματικής κατάστασης.⁸⁵

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της αναφερόμενης διαστρέβλωσης παρουσιάζει η περίπτωση του αρχιεπισκόπου και Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, Μακαρίου σε συναντήσεις με τον πρωθυπουργό Γεώργιο Παπαδόπουλο. Με βάση τα Επίκαιρα, οι συναντήσεις τους διεξάγονταν συνεχώς σε θετικό κλίμα, με ανταλλαγή απόψεων και διπλωματικών προτάσεων και στην τήρηση μιας κοινής γραμμής ανάμεσα στις δύο κυβερνήσεις. Οι σκηνές με εγκάρδιες χειραψίες μεταξύ Παπαδόπουλου και Μακαρίου, δημιουργούσαν μια ψευδαίσθηση αγαστής συνεργασίας στα φλέγοντα θέματα Αθήνας και Λευκωσίας, μολονότι το χάσμα μεταξύ των δύο κυβερνήσεων μεγάλωνε.⁸⁶

Σε γενικές γραμμές, η τηλεόραση της Χούντας παρουσίαζε με θετικό τρόπο τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Οι Χουντικοί τον υποδέχονταν στις συναντήσεις με ένθερμο τρόπο, αλλά ουσιαστικά έψαχναν τρόπους για την ανατροπή, την απομάκρυνση ή ακόμη και το θάνατό του. Μολονότι, πρόβαλλαν στις οθόνες ένα κλίμα αγαστής συνεργασίας, προκειμένου ο πληθυσμός του νησιού να ζει υπό την ψευδαίσθηση της «σύμπνοιας» μεταξύ της ελλαδικής και της κυπριακής κυβέρνησης, η αλήθεια δεν ανταποκρινόταν στις προπαγανδιστικές μορφές ενημέρωσης.⁸⁷

85. Αντώνης Κλάψης, «Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών, Ανατομία μιας επταετίας, στο Σπύρος Βλαχόπουλος, Δημήτρης Καιρίδης, Αντώνης Κλάψης (επιμ.), ΠΑΤΑΚΗΣ, Αθήνα 2017, σελ. 85.

86. Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο, Τεκμήριο D2639 στο [Τεκμήριο D2639 | Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο \(avarchive.gr\)](https://www.avarchive.gr).

3. Αντώνης Κλάψης, «Κυπριακό και κρατική προπαγάνδα: Η περίπτωση των Ελληνικών Επικαιρών», στο Νίκος Μαραντζίδης, Ιάκωβος Μιχαηλίδης, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος: Επεκτείνοντας τις ερμηνείες*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018, σελ 299-300.

Σύμφωνα με τα Επίκαιρα, το 1968 και το 1969, πραγματοποιήθηκαν συναντήσεις στην Αθήνα μεταξύ του αρχιεπισκόπου και της χουντικής παράταξης με επικεφαλής τον Γεώργιο Παπαδόπουλο για την επίλυση του Κυπριακού. Οι συζητήσεις στο Υπουργείο των Εξωτερικών, αλλά κι ανεπίσημα σε γέυμα της ελληνικής κυβέρνησης προς τιμήν του αρχιεπισκόπου, έληξαν με πλήρη συμφωνία κι αποδοχή απόψεων και αντιλήψεων, εκφράζοντας την ικανοποίησή τους περί των αποτελεσμάτων.⁸⁸

Σε συνέντευξή του αρχιεπισκόπου το 1970 στην Αθήνα, ο Μακάριος δηλώνει στους δημοσιογράφους πως, μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου, υφίσταται μια ειλικρινής συνεργασία. Τα δυο κράτη, έχουν πλέον χαράξει μια κοινή γραμμή και όρια, τα οποία δεν δύναται να τα υπερβούν, αν δε μεσολαβήσει σοβαρός εθνικός κίνδυνος. Επιπλέον, δηλώνει πως Ελλάδα και Κύπρος εργάζονται από κοινού για την εύρεση μιας κοινά αποδεκτής λύση στο κυπριακό πρόβλημα. Στη συνέχεια της συνάντησης αρχιεπίσκοπος και πρωθυπουργός συζητούν για θέματα των δύο περιοχών, επισημαίνοντας έτσι, για ακόμη μία φορά το θετικό κλίμα μεταξύ τους.⁸⁹

Συνεπώς, οι σχέσεις Χούντας- Μακαρίου παρουσιάζονταν εγκάρδιες μέσω των Επικαίρων, εξαιτίας του συχνού και επαναλαμβανόμενου μηνύματος της προπαγανδιστικής τηλεόρασης. Στην πραγματικότητα όμως, η στάση αυτή της τηλεόρασης αποσκοπούσε στον καθησυχασμό της πολιτείας, στην αποδοχή του καθεστώτος, τηρώντας μια παραπλανητική και υποκριτική γραμμή ως προς την ελληνική και κυπριακή πλευρά.

5.1. ΧΟΥΝΤΑ-ΜΑΚΑΡΙΟΣ: ΤΙ ΙΣΧΥΕΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ;

Τελικά, οι σχέσεις μεταξύ της Χούντας και του Μακαρίου δεν ήταν τόσο αρμονικές, όσο παρουσίαζαν τα Επίκαιρα. Από επιστολές του πρωθυπουργού και από συναντήσεις με άλλα μέλη του καθεστώτος διαγράφονται ξεκάθαρα οι πραγματικές του βλέψεις για τη συνέχεια του αρχιεπισκόπου. Πέρα πάσης αμφιβολίας, ο Παπαδόπουλος επιδίωκε την καθαίρεση του Μακαρίου, την απομάκρυνσή του από την πολιτική σκηνή, ακόμη και την εξόντωσή του. Σε επιστολές μεταξύ πρωθυπουργού και αρχιεπισκόπου, οι οποίες στάλθηκαν από τον Ιούνιο έως τον Αύγουστο του 1971, περιγράφονται με σαφήνεια τα πραγματικά συναισθήματα των δύο και τονίζεται έτσι η παραπλάνηση της χουντικής τηλεόρασης ως προς τον κυπριακό λαό.

88. Τεκμήριο D1193, στο [Τεκμήριο D1193 | Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο \(avarchive.gr\)](#), τεκμήριο D2639 στο [Τεκμήριο D2639 | Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο \(avarchive.gr\)](#)

89. Τεκμήριο D1774, στο [Τεκμήριο D1774 | Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο \(avarchive.gr\)](#)

Στην πρώτη επιστολή του ο Παπαδόπουλος, με υποκρισία διαμαρτύρεται για τις συκοφαντίες, σύμφωνα με τις οποίες επιδιώκει την ανατροπή του Μακαρίου. Στο τελευταίο τμήμα της επιστολής, καταφεύγει σε αναφορά σχετική με τη λήψη μέτρων εναντίον του αρχιεπισκόπου και λογικά κι εναντίον και της Κύπρου. Με τη σειρά του, ο αρχιεπίσκοπος, φανερά ενοχλημένος, απαιτεί από τον πρωθυπουργό να γίνει πιο σαφής ως προς τις απειλές του και του εξηγεί με σαφήνεια γιατί δεν πρέπει να γίνουν δεκτές οι προτάσεις του. Ο Μακάριος με τις επιστολές του, προσπάθησε να μεταπειθεί το δικτάτορα για το μέλλον του κυπριακού ζητήματος, αλλά ο Παπαδόπουλος, ήδη επηρεασμένος από την Αμερική και το ΝΑΤΟ, αγνοούσε τα συμφέροντα του ελληνικού κράτους.⁹⁰

Οι σχέσεις μεταξύ πρωθυπουργού κι αρχιεπισκόπου ήταν τεταμένες, ήδη από το 1967, με την απομάκρυνση της ελληνικής μεραρχίας από την Κύπρο, αφήνοντας το νησί εκτεθειμένο κι απροστάτευτο στην τουρκικό κίνδυνο. Το 1972 με τον ερχομό του στρατηγού Γεωργίου Γρίβα στην Κύπρο, οι σχέσεις μεταξύ τους έφτασαν στο πλήρες αδιέξοδο. Η χούντα είχε επιτρέψει στο Γρίβα να φύγει από την Ελλάδα, καθώς αποσκοπούσαν να πιάσουν τον Μακάριο και να απαλλαγθούν από την αδιαλλαξία του.⁷ Στις εκλογές της 18^{ου} Φεβρουαρίου 1973, τίθεται το όνομα του Μακαρίου για υποψηφιότητα για την προεδρία. Μετά την πανηγυρική εκλογή του οι χουντικοί και οι συνεργάτες τους στην Κύπρο, αποφασίζουν με το λεγόμενο πραξικόπημα «ΑΠΟΛΛΩΝ», να ανατρέψουν και να απομακρύνουν τον αρχιεπίσκοπο από την εξουσία.⁹¹

Η κρίση κορυφώθηκε, καθώς η χούντα, μη μπορώντας να απομακρύνει τον Μακάριο, στράφηκε σε απόπειρες δολοφονιών εναντίον του. Η πρώτη συνέβη το Μάρτιο 1970, καθώς το ελικόπτερο στο οποίο επέβαινε, δέχθηκε μια σειρά πυροβολισμών από ομάδα ενόπλων, οι οποίοι δεν συλλήφθηκαν. Ο Μακάριος δεν χτυπήθηκε.⁹² Λίγες μέρες μετά την απόπειρα δολοφονίας του, έπεσε στα χέρια του έγγραφο, το οποίο βρέθηκε στην κατοχή του Πολύκαρπου Γεωρκάτζη. Ήταν συνωμοτικού περιεχομένου από τη χούντα, κι απέβλεπε στην ανατροπή του αρχιεπισκόπου και στην απομάκρυνσή του από την εξουσία, καθώς θεωρούταν πως εμπόδιζε την ένωση. Ωστόσο, για να αποφύγει τη σύγκρουση με την κυβέρνηση των Αθηνών αμφισβήτησε την αυθεντικότητα του εγγράφου.⁹³

Στις 15 Ιουλίου 1974, η στρατιωτική κυβέρνηση των Αθηνών προχωρεί σε πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου, θεωρώντας πως έτσι θα αποδεχτεί την ένωση. Οι δικτάτορες, θέτουν στη θέση του Προέδρου της πραξικοπηματικής κυβέρνησης, τον Νικόλαο Σαμψών, πρώην μέλος της ΕΟΚΑ, χωρίς καμία εμπειρία στο χώρο. Την ίδια ημέρα καλύφθηκαν οι στρατιωτικές θέσεις από τεθωρακισμένα σώματα της Εθνοφρουράς. Βομβάρδισαν το προεδρικό μέγαρο της Λευκωσίας, στο οποίο είχε καταφτάσει λίγο πριν ο αρχιεπίσκοπος και σχεδόν αμέσως ο ραδιοφωνικός σταθμός του νησιού, ελεγχόμενος από το χουντικό καθεστώς διέδιδε το θάνατό του-πράγμα που δεν ίσχυε. Με τη βοήθεια συνεργατών κατόρθωσε να ξεφύγει και κατέφυγε στο Λονδίνο.⁹⁴

89. Νίκος Κακαουνάκης, *2650 μερόνυχτα συνομοσίας*, τόμος Β', Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1976, σελ. 159-171.

90. Αλέξης Παπαγελάς, *Ένα σκοτεινό δωμάτιο, 1967-1974*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2021, σελ.124-138.

91. Νίκος Κακαουνάκης, ο.π., σελ 179.

92. Γιάννης Δ. Σακκάς, *Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο αραβικός κόσμος*, ΠΑΤΑΚΗΣ, Αθήνα 2012, σελ.74-82, *Μακεδονία* 31/10/1972.

93. Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία. Κύπρος 1960-1974*, Β' έκδοση, Τόμος 1, Εστία, Αθήνα 2000, σελ.13-19.

94. Νίκος Κρανιδιώτης, ο.π., σελ.20-25, *Μακεδονία*, 26/7/1974.

Συμπερασματικά, η χούντα με τα οπτικοακουστικά της μέσα, αλλά και με τις έντυπες μορφές ενημέρωσης κατόρθωσε να διχάσει τον κυπριακό λαό. Συνεχώς, πρόβαλε την εγκαρδιότητα στις σχέσεις του αρχιεπισκόπου και των πραξικοπηματιών, ενώ απέκρυπτε την πραγματικότητα. Η συνείδηση των πολιτών, είχε καταλυτικά επηρεαστεί από τους συνεχόμενους και επαναλαμβανόμενους προπαγανδιστικούς παράγοντες. Η θεματολογία των οπτικοακουστικών μέσων προωθούσε την ενίσχυση του καθεστώτος. Συγκεκριμένα, οι πολίτες αντικρίζοντας το θετικό κλίμα, τις διπλωματικές συζητήσεις, τις εγκάρδιες χειραψίες «εθελουφλούσε» κι αγνοούσε πως η Χούντα επεδίωκε την άμεση απομάκρυνση του αρχιεπισκόπου, ακόμη και την εξόντωσή του.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Το Κυπριακό ζήτημα απασχόλησε τη διεθνή κοινότητα για πρώτη φορά το 1878 με την επικράτηση της βρετανικής αποικιοκρατίας στο νησί. Με το πέρασμα του χρόνου διάφορες ορθές και μη ορθές πολιτικές και διπλωματικές κινήσεις στόχευσαν στην επίλυσή του. Θα μπορούσαμε να παραθέσουμε ως αφετηρία τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου, οι οποίες απέβλεπαν στην ίδρυση ενός ελεύθερου κι ανεξάρτητου κράτους, όπως ανακηρύχθηκε στις 16 Αυγούστου 1960, με την καταστολή της βρετανικής σημαίας.

Το έτος 1963, θεωρήθηκε έτος-ορόσημο στην κυπριακή ιστορία, καθώς θα αναθεωρηθούν «13 σημεία» του κυπριακού συντάγματος, έτσι ώστε, να περιοριστεί η ισχύς και τα δικαιώματα της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Το φλέγον θέμα αναθεώρησης του συντάγματος, με τη σειρά του θα οδηγήσει στις αιματηρές διακοινοτικές συγκρούσεις. Για την αποκατάσταση και διατήρηση της τάξης, με βάση το Ψήφισμα 186 του ΟΗΕ, θα εγκατασταθεί ειρηνευτική αποστολή στην Κύπρο, με την επωνυμία «UNFICYP».

Την ίδια περίοδο, εμφανίζεται στο πολιτικό προσκήνιο ο Αμερικανός μεσολαβητής Ντην Άτσεσον, ο οποίος, στα τρία Σχέδιά του, προσπαθεί να επιτύχει τη «χρυσή τομή» στις σχέσεις των δύο κοινοτήτων. Τα σχέδια του, απέβλεπαν στην ένωση, μια εκκρεμότητα, η οποία δεν υλοποιήθηκε, καθώς δεν μπόρεσε ούτε, να πείσει τους Ελληνοκυπρίους και τους Τουρκοκυπρίους ούτε, να μεσολαβήσει ανάμεσά τους, ώστε να καταλαγιάσει το εχθρικό κλίμα κι έτσι εγκαταλείπει τις προσπάθειες διαμεσολάβησης. Το 1964, ο ΟΗΕ, ορίζει ως διαμεσολαβητή τον Γκάλο Πλάζα. Η Έκθεσή του, ένα από τα πιο εμπεριστατωμένα κείμενα διαμεσολάβησης, θα απορριφθεί δίχως δεύτερη σκέψη από την Τουρκία, καθώς θα θεωρήσει τις προτάσεις του φιλελληνικές.

Η 21^η Απριλίου 1967, εγκαινίασε το πραξικόπημα των συνταγματάρχων. Το πολιτικό χάσμα ανάμεσα στις δύο κοινότητες ήταν αγεφύρωτο και η απειλή ενός ελληνοτουρκικού πολέμου ήταν πλέον κοντά. Αρχικά το 1967, επικρατούσε η ιδεολογία της ένωσης και με τη διεξαγωγή συναντήσεων και ανταλλαγμάτων μεταξύ των δύο πλευρών, πραγματοποιηθήκαν προσπάθειες για την επίτευξη του κυπριακού οράματος. Εξαιτίας κάποιων παραγόντων, όπως της απομάκρυνσης της ελληνικής μεραρχίας, των επεισοδίων της Κοφίνου, τις πιέσεις των ΗΠΑ και τις συνεχόμενες απειλές της Τουρκίας αποδυνάμωσε την ελληνική θέση ισχύος και την απομάκρυνε από την υλοποίηση της ένωσης. Η συνεχής εμπόλεμη ελληνοτουρκική κατάσταση, καθώς και η διχασμένη χρονιά του 1973, με την επικράτηση της χούντας, τις εγκληματικές ενέργειες της ΕΟΚΑ Β', το χουντικό καθεστώς του Παπαδόπουλου και

του Ιωαννίδη, τη στάση του Μακαρίου που στόχευε στην ανεξαρτητοποίηση του νησιού, αλλά όχι στην ένωση, οδήγησαν στην όξυνση των σχέσεων των δύο κοινοτήτων και στο πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου.

Ο αρχιεπίσκοπος, αποτέλεσε χαρακτηριστική πολιτική παρουσία στα δρώμενα της Κύπρου, όπως μαρτυρούν οι πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές. Μεγάλος πλήθος οπτικοακουστικών τεκμηρίων ασχολήθηκε αποκλειστικά με τη δράση του και τις αποφάσεις του.

Μελετώντας τα στοιχεία των δύο φάσεων των εισβολών τα φονικά πυρά, προκάλεσαν τεράστιο αριθμό αγνοουμένων, θανάτων, προσφύγων. Η εικόνα του νησιού φάνταζε ως μια τρομακτική πραγματικότητα. Με την επικράτηση στο 38% του νησιού, της τουρκικής πλευράς και με την έλλειψη παροχής βοήθειας από την Ελλάδα και τις Εγγυήτριες Δυνάμεις, ο στόχος της ένωσης δεν ήταν πλέον εφικτός.

Καταληκτικά, το πλήθος των κινήσεων του ελληνικού στρατιωτικού καθεστώτος σε συνδυασμό με τη εκτέλεση διακοινοτικών συνομιλιών με κεντρικό θέμα την πολυπόθητη ένωση δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα. Η κατάλυση της κυπριακής έννομης εξουσίας από δικτατορικό καθεστώς διευκόλυνε την τουρκική επέμβαση στο νησί, εξαλείφοντας, έτσι οποιαδήποτε προηγούμενη πρόοδο. Η προτεραιότητα στα προσωπικά συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων, η ουδετερότητα στις τουρκικές εισβολές προκάλεσε ένα τεράστιο αριθμό νεκρών και αγνοουμένων κι απομάκρυνε την ειρηνική επίλυση του Κυπριακού, η οποία θα ευνοούσε και τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές, εάν συμφωνούσαν σε ένα είδος διαπραγματεύσεως. Συνεπώς το «εγκρεμές της ένωσης» συνεχίζεται...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΑΡΧΕΙΑ:

- *Αρχείο*, ΤΟΜΟΣ 1,6, στο https://ikk.gr/12tomo/Volume_06_OCR_low_IKK.pdf
- 2 Νοεμβρίου 1963, Καραμανλής; *Αρχείο*, Τόμος 6.
- 1 Σεπτεμβρίου 1962, *Καραμανλής: Αρχείο*, τόμος 5.
- Αλληλογραφία Καραμανλή-Πιπινέλη, 8-15 Σεπτεμβρίου 1963, *Καραμανλής*: https://ikk.gr/12tomo/Volume_06_OCR_low_IKK.pdf
- Βουλή των Αντιπροσώπων, Πόρισμα Επιτροπής για τον Φάκελο της Κύπρου, Λευκωσία 2011 στο <https://www.parliament.cy/images/media/assetfile/Porisma%20Fakelou.pdf>
- FRUS, 1964-8, τ. 16, στο <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d16>
- Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, ΨΗΦΙΣΜΑ 186/1964 στο [https://www.pio.gov.cy/%CF%88%CE%AE%CF%86%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B1-186-\(1964\).html](https://www.pio.gov.cy/%CF%88%CE%AE%CF%86%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B1-186-(1964).html)
- Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, Έκθεση Galo Plaza (1965) στο [https://www.pio.gov.cy/%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-galo-plaza-\(1965\).html](https://www.pio.gov.cy/%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-galo-plaza-(1965).html)
- Foreign Relations, 1964-1968, Cyprus, Greece, Turkey, 2000, έγγραφα 78-155, στο <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/ch2>
- Φάκελος Κύπρου, Α' Τόμος, Τα πορίσματα, Αθήνα - Λευκωσία, 2018.

ΤΕΚΜΗΡΙΑ:

- Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο, Τεκμήριο D2639 στο [Τεκμήριο D2639 | Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο \(avarchive.gr\)](https://avarchive.gr).
- Τεκμήριο D1193
- τεκμήριο D2639
- Τεκμήριο D1774

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ:

- *Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ*
- *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*
- *ΤΟ ΒΗΜΑ*
- *ΤΑ ΝΕΑ*
- *ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ*
- *ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ*

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ :

- Anastasiou Harry, «*The Broken Olive Branch: Nationalism, Ethnic Conflict, and the Quest for Peace in Cyprus*», Author House, Milton Keynes (UK), 2006
- Beaton Roderick, *Ελλάδα – Βιογραφία ενός σύγχρονου έθνους*, μτφρ. Μενέλαος Αστερίου, Αθήνα, 2020.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ:

- Αλεξανδράκης, Θεοδωρόπουλος Β., Λαγάκος Ε., *Το Κυπριακό 1950-1974, (μια ενδοσκοπήση)*, Εκδόσεις Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα 1987.
- Βούλγαρης Γ., Νικολακόπουλος Ηλ., Ρίζας, Σακελλαρόπουλος Σ., Στεφανίδης Ι., *Ελληνική πολιτική ιστορία 1950-2004*, Αθήνα 2009
- Γαρουφαλιάς Πέτρος, *Ελλάς και Κύπρος*, Εκδόσεις Μπεργαδή, Αθήνα 1982.
- Δεληπέτρος Νίκος, *Αποφάσισα να μιλήσω*, ΕΣΤΙΑ, Αθήνα 1988.
- Ηρακλείδης Αλέξης, *Κυπριακό Σύγκρουση και Επίλυση*, Αθήνα 2002
- Ιεροδιακόνου Λεόντιος, *Το Κυπριακό Πρόβλημα (Πορεία προς τη χρεοκοπία)*, Αθήνα 1970.
- Ιστορία των Ελλήνων, *Η Σύγχρονη Ελλάδα 1944-1974*, τόμος 17, εκδοσεις Δομή.
- Κακαουνάκης Νίκος, *2650 μερόνυχτα συνομοσίας*, τόμος Β', Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1976.
- Κλάψης Αντώνης, «*Η Δικτατορία των Συνταγματάρχων, Ανατομία μιας επταετίας*», στο Σπύρος Βλαχόπουλος, Δημήτρης Καιρίδης, Αντώνης Κλάψης (επιμ.), ΠΑΤΑΚΗΣ, Αθήνα 2017.
- Κλάψης Αντώνης, «*Κυπριακό και κρατική προπαγάνδα: Η περίπτωση των Ελληνικών Επικαίρων*», στο Νίκος Μαραντζίδης, Ιάκωβος Μιχαηλίδης, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος: Επεκτείνοντας τις ερμηνείες*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018.
- Κληρίδης Γλαύκος, *Η Κατάθεσή μου*, Εκδόσεις ΑΛΗΘΕΙΑ, Αθήνα 1988, τόμος 1.
- Κρανιδιώτης Γιάννος, *Το Κυπριακό Πρόβλημα, Η ανάμειξη του ΟΗΕ και οι ξένες επεμβάσεις στην Κύπρο 1960-1974*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984.
- Κρανιδιώτης Νίκος, *Ανοχύρωτη Πολιτεία. Κύπρος 1960-1974*, Β' έκδοση, Τόμος 1, Εστία, Αθήνα 2000, σελ.223.
- Κωστής Κώστας, *Τα κακομαθημένα παιδιά της ιστορίας, η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους 18ος- 21ος αιώνας*, ΠΑΤΑΚΗΣ, Αθήνα 2021.
- Μπίτσιος Δημήτρης, *Κρίσιμες ώρες*, ΕΣΤΙΑ, Αθήνα 1981.
- Μπότσιου Ε. Κωνσταντίνα, *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον 20^ο αιώνα*, Διεθνές επιστημονικό συνέδριο Ζάππειο Μέγαρο 5-9 Ιουνίου 2007, Τόμος Α.
- Παπαχελάς Αλέξης, *Ένα σκοτεινό δωμάτιο, 1967-1974*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2021.
- Παναγιωτίδης Νίκος, *1964-1984 Το Κυπριακό στη Διεθνή Πολιτική*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2015.
- Παπαρηγόπουλος Κωνσταντίνος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, National Geographic, ΤΟΜΟΣ 25, 1922-1967

- Πεσμαζόγλου Γιάγκος, *Το χρονικόν της ζωής μου (1889-1979)*, Εκδόσεις Πέλασγος, Αθήνα 1979.
- Πετρίδης Παύλος, *Ο Γεώργιος Παπανδρέου και το Κυπριακό ζήτημα 1954-1965: ντοκουμέντα*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1998.
- Σακκάς Δ. Γιάννης, *Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο αραβικός κόσμος*, ΠΑΤΑΚΗΣ, Αθήνα 2012
- Συρίγος Μ. Άγγελος, *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, ΠΑΤΑΚΗΣ, Αθήνα 2018, σελ.122.
- Τζεργιάς Παύλος, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Με αναδρομή στη ζωή της μεγαλονήσου στο διάβα των χιλιετιών*, 1^η έκδοση, εκδόσεις Libro, Αθήνα 2001.
- Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, ΠΑΤΑΚΗΣ, Απρίλιος 2001.
- Χατζηβασιλείου Ε., «Αυταπάτες, διλήμματα και η αποτυχία της πολιτικής. Ο στρατός στην πορεία προς τη Δικτατορία», Μ. Βασιλάκης (επιμ.), Από τον Ανένδοτο στη Δικτατορία, Αθήνα 2009.
- Χατζηδάκης Ν. Μάνος, *Ανοίγουμε τον Φάκελο της Κύπρου 1950-1974, Πώς φτάσαμε στον « Αττίλα » 1968-1974*, τόμος Β', εκδόσεις Πελασγός, Αθήνα 2017
- Χρηστίδης Χρήστος, *Ανένδοτος αγώνας, Η Ένωση Κέντρου ενόπιον της ρήξης 1961-1963*, Θεσσαλονίκη 2018.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ:

- Βαμβακούση Α. Αικατερίνη, *Προληπτική Διπλωματία και το Κυπριακό Ζήτημα – Η Συμβολή των Ηνωμένων Εθνών-*, (Διπλωματική εργασία), Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο στο <https://www.academia.edu/9523354/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CE%BB%CE%B7%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%94%CE%B9%CF%80%CE%BB%CF%89%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%84%CE%BF%CE%9A%CF%85%CF%80%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CE%96%CE%AE%CF%84%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CE%A3%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%AE%CF%84%CF%89%CE%BD%CE%97%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%95%CE%B8%CE%BD%CF%8E%CE%BD>
- Γεωργής Γεώργιος, «Τα εγκλήματα της ΕΟΚΑ Β'», *ΤΑ ΝΕΑ*, Αθήνα 2004, στο <https://www.tanea.gr/2004/04/21/greece/ta-egklimata-tis-eoka-b/>
- Γιάγκου Αναστασία, «Οι Συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 15 Μαρτίου 2015, ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΑΠΟ: <https://www.academia.edu/11633512/%CE%9F%CE%B9%CE%A3%CF%85%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B5%CF%82%CE%96%CF%85%CF%81%CE%AF%CF%87%CE%B7%CF%82%CE%9B%CE%BF%CE%BD%CE%B4%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%85%CE%95%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%9A%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%AE%15%3%2015>

- Χατζηβασιλείου, « Κυπριακό, Καλοκαίρι 1964:Εσωτερικές όψεις των εθνικών θεμάτων» στο *Η σύντομη δεκαετία του '60*, στο <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/1023594>
- ΣΧΕΔΙΟ ΑΤΣΕΣΟΝ/:Μια χαμένη ευκαιρία για το Κυπριακό ή μια πρώτη αποτυχημένη απόπειρα διχοτόμηση της Κύπρου; 19 Ιουλίου 2019, *ΗΜΕΡΗΣΙΑ*, στο <https://www.imerisia-ver.gr/%CE%B1%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF/19782-%CF%83%CF%87%CE%B5%CE%B4%CE%B9%CE%BF-%CE%B1%CF%84%CF%83%CE%B5%CF%83%CE%BF%CE%BD-m%CE%B9%CE%B1-%CF%87%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B7-%CE%B5%CF%85%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CF%85%CF%80%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%BF-%CE%B7-%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CF%85%CF%87%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CF%87%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CF%85%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%85>
- <http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=5159&-V=limmata/>
- Ρίζας Σωτήρης, Ελληνοτουρκική Συνάντηση στον Έβρο, *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, στο <https://www.kathimerini.gr/society/919635/ellinotourkiki-synantisi-ston-evro/>
- Συρίγος Μ. Άγγελος, «Το κυπριακό στο Συμβούλιο Ασφαλείας, *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Αθήνα 2016, στο <https://www.kathimerini.gr/866956/article/epikairothta/kosmos/to-kypriako-sto-symvovlyio-asfaleias>
- Χρυσοστόμου Άγγελος, Τα «13 σημεία του Μακαρίου», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Αθήνα 2017, στο <https://www.kathimerini.gr/world/859860/ta-13-simeia-toy-makariou/>
- Απόρρητη επιστολή του Άτσεσον στον Παπανδρέου (Εν Γενεύη, τη 20ή Αυγούστου 1964), στο <https://www.kathimerini.gr/opinion/694712/aporriti-epistoli-toy-atseson-ston-georgio-papandreoy/>
- Frank Hoffmeister, "Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan And EU Accession", Επιμέλεια Frank Hoffmeister, Koninklijke Brill NV, Leiden 2006.

https://books.google.gr/books?id=LZXbg3ZwvGoC&pg=PA1&hl=el&source=gbs_to_c_r&cad=3#v=onepage&q&f=false